

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10 —

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Rókk Szilárd-utca 18. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

Kéziratok nem adatnak vissza.

— © Budapest, október hó 22. © —

Krónika.

Glosszák a hétről.

— okt. 18.

Nagyon könnyű volt a királyi kéziratot, mely a Fejérváry-kabinet újból való kinevezését tartalmazza, a maga belső ellentmondásai szerint széjjelkritizálni. A sok hiba mellett, melyet a kéziraton kifogásoltak, nekünk konstatálnunk kell legfőbb erényét is: a teljes nyíltságot, melylyel hibáit közreadja. Így bajos föltenni bárki részéről, hogy a királyi kéziratban emlegetett alkotmányosságot olybá venné, mintha az alkotmányosság körül semmi hiba nem volna s a nemzet és korona közötti összhangot olyannak, mintha az éles kontroverziákat el akarná tagadni. Ezzel a kézirattal fölösleges polemizálni, mert nem a kritika számára készült. Értelme és értéke éppen abban van, amit az ellentmondás kijelentésszerűen tartalmaz s mivel a hazugságot sem föltételezni, sem annak bármi célját találni nem lehet: ennél fogva meg kell belőle érteni, amit a korona ki akar jelenteni: Ti arról beszéltek, hogy abszolutizmus készül, én ennek ellenében kijelentem, hogy teljesen alkotmányos kibontakozást óhajtok s a Fejérváry-kabinet föladatává teszem, hogy az alkotmányos rendet helyreállítsa. Ti azt olvastátok ki szeptember 23-iki kijelentésemből, hogy Magyarország önállóságát csorbitani akarom. Tekintet nélkül akkori kijelentésemre, tessék ma tudomásul venni, hogy a magyar állam önállóságát sértetlenül meg fogom óvni.

Szóval: ez a királyi kézirat a szeptember 23-iki kijelentéseket formaliter nem vonja vissza, de tartalmilag dezavualja.

Ezt pedig mindenestre tudomásul kell venni.

*

A Fejérváry-kormány tehát újból kineveztetvén, nem a szeptember 23-iki közjogi álláspontot födözi, hanem azt teljes mértékben kiküszöböli. Pártpolitizálás nélkül ezt érdemül kell betudni s ezzel egyszersmind megszerezte az első jogcímet arra, hogy olyan kabinetnek tekintessék, mely nem pusztán a korona kirendeltsége a korona akaratának vak követésére, hanem önálló politikai fölfogása van, melynek a koronát a maga eredeti fölfogásától való eltérítése mellett, megtudta nyerni.

Ezt az elismerést azonban Fejérváry hiába reklamálná, mert sajátságosképpen éppen most, mikor a pártkeretek absolute nem függnek össze semmiféle politikai programmal, mindenki csak mint pártember politizál. Ha a koalíciós fegyvertárból kiszednék azt, ami a multa tartozik, tisztán a mai politikai állapot argumentaiból alig tudna valamit az új kabinetben kifogásolni. Igaz, megmaradt nekik az a nagy és jogos sérelmük, hogy a korona e kinevezéssel a többséget mellőzte. De ezzel szemben se tagadhatják a korona jogát, hogy bármilyen kormányt nevezzen ki s viszont a kormánytól sem a jogot, hogy többség szerzésére törekedjék. Hiszen a nyugoti parlamentekben, ahol állandó pártok nincsenek, a kormányok majdnem folyton többség szerzésén fáradoznak és sokszor közbeesőleg kisebbségük van addig, amíg a kompromisszum az egyes frakciókkal nem sikerül. Nálunk sem első eset ez, mert például az egyházpolitikai campagne alatt Wekerle is egy darabig kisebbségben volt, de mire szavazásra került a sor, meg tudta nyerni a maga számára a függetlenségi voksokat, melyekkel a pártjából kilépettek és abszentálók szavazatát pótolta.

Hogy Fejérvárynak vannak-e chance-ai, vagy sem, ez nem közjogi kérdés, hanem praktikum. Ha sikerül, akkor az alkotmányosság azzal állt helyre, hogy a kormány ismét parlamenti többségre támaszkodhatik, ha nem sikerül, azzal áll helyre, hogy a kormány, kisebbségben maradván, lemond.

*

Ezzel a kinevezés közjogi mivolta tisztázódott volna. Akinek nem vág politikai érdekkörébe, így nézheti Fejérváry reaktiválását s elégtétellel tudomásul veheti, hogy a koalíció közjogi radikalizmusát a korona nem abszolutisztikus ellenállással akarja letörni. De még akkora objektivitás mellett sem szabad Magyarországon kimondani, hogy az alkotmányjogi szempontokból, azok megvívásából és megvédéséből még senki sem lakott jól. A legalkotmányosabb megoldás is csak formális, hogyha az ország állapotára semmi kihatása nincsen. Három év óta nem történt semmi s egy év óta az ország minden gazdasági ereje megbénult. Főbenjáró fontosságú az a kérdés: történik-e majd az ország érdekére tartozó valami s mi az? S itt ütközünk bele a válság legsajátságosabb szögébe, a Fejérváry-kormány programjába.

Igaz mivoltában má még nem ismeri senki. Csak az tudnivaló róla, hogy a koalíció közjogi radikaliz-

musát társadalmi és közgazdasági kérdésekkel akarja ellensúlyozni. S ehhez a Fejérváry-kormánynak ismét joga van. Hiszen, akik a koalíciós politikát elítélték, éppen arról beszéltek, hogy kár a vezényszónak, mely akadályokba ütközik, fölálodni sok hasznos kérdést, mely könnyen megoldható. Ezen a tételén alapszik a Fejérváry-kormány programja és igazán, tisztán e programot nézve, érthetetlen, hogy akik a koalícióval szemben e tételért helytálltak, mért nem mernék melléje állani, mikor kormány alakult e tétel érvényesítésére. Hogy a koalíció ördögi praktikáról és árulásról beszél, azt értjük, mert hiszen az ő bőrükről van szó. De akik amúgy is a koalícióval szemben foglaltak állást, mi kifogásolni valót találhatnak azon, hogy az új kormány az eddigi többség leapasztására törekszik, azt éppenséggel nem tudjuk megérteni. Eddigél minden kisebbségnek legfőbb célja volt a többség megtörése, miért volna ez a cél éppen most szentségtelen? Hogy a koalíció politikája hazafias? Sokan vannak, akik csak közjoginak vallják. Aminthogy az is és aminthogy veszte volna ennek az országnak, ha csak a közjogi politika volna hazafias. Ha tehát bajos állítani, hogy a koalíciós politika és a hazafiság fogalma födi egymást, még bajosabb állítani, hogy az országot a közjogi kátyuból kivezetni hazafiatlan vállalkozás.

A Fejérváry-kormánytól huzódtak az emberek, mert nyíltan parlamenten kívülnek mondotta magát. Ekkor került a köztudatba, hogy ehhez a kormányhoz szítani árulás, mert elismerése volna a parlamenten kívüli kormányzás lehetőségének. Ezt az eredeti okot közben az emberek elfeledték s most szégyennek és titkolni valónak ítélik egyáltalán a kormányhoz való csatlakozást, noha már épp oly nyíltan jelenti ki aspirációját, hogy parlamenttel is kormányozhasson. Megint a közjogi skrupulus, mely utját szegi a nyugodt megfontolásnak s megint a közhangulattól való megrettenés, ami az emberekbe belefojtja a szabad elhatározást.

A Fejérváry-kormánynak elsősorban meg kell szabadulni a megbélyegzettségnek ettől a látszatától, hogy egyáltalán hozzáfoghasson valamihez. Recziplálni kell ezt a kormányt, hogy azután tisztán politikai céljai után ítélhessék meg. S közben, négy szemközt, a legádázabb koalíciós is bevallhatja, hogy ha a mostani előzmények nélkül valamely kormány ilyen programmal lép föl, akkor alig volna neki ellenzéke.

—x.

Annak élj, ami egészséges benned; az egészséges az, amiből a nagy fejlődik.

*

Ostoba dolog összekülönbözni az uralkodó igazsággal a trónörökösizagság kedvéért.

Jacobsen.

*

A szegény ember megcsodálja a gazdagot, ha leereszkedik az ő szegénységébe; a gazdag megutálja a szegényt, ha fölmerészkedik az ő gazdagságába.

Lassalle.

Tersattón.

A tenger csendes. Nem szánt rajt' a hullám
Szendergő vizek örvénye felett
Kék habok selyme egymásra simulván
Tánczólva ringnak-réngnek friss szelek.
Vándor felhőnyáj aranyos uszálya
Ragyog a tenger fényes tükriben —
A sziklán, fönn, a tersattói Márja
Néz irgalommal, fájón, szeliden...

Nincs most vihar; a kéklő Adriára
Boldogan, tisztán ragyog le a nap,
A fénylepett terítő napsugárba
Lengő bárkák, sirályok szállanak.
Valahol forró vágyban ringatózva
Tüzes dalra gyujt egy olasz legény,
Ugy száll a kék vizek felett a nóta,
Mint röpke sohaj álmok tengerén.

De sötét gyászba öltözik, mi kék volt,
Szívet facsaró lesz akkor a kép,
Vihar támad, csattogva zeng az égbolt,
A vizekre a gyász angyala lép.
Színek, sugarak bájos csillogása
Ejfakul, s lent a tenger mélyiben
Settenkedik a halál, ha a Márja
Jobbját nem nyújtja szóltan, szeliden.

Fölnézek a sugaras szikla tőre,
Hol a szent Szűznek márványszobra áll,
Ki a háborgó tengereknek őre,
S kihez a hajós bús imája száll:
„Oh világhíres csodatévő Márja
Rossz csillagzat volt az én csillagom,
A lány, szivem tiszta, bűbajos álma
Elpártolt, s most a könnyem hullatom“

„Oh Tersattói, a szivembe' látod,
Mily hajótörés volt e szerelem,
Véle tűntek remények, üdvök, álmok,
S most a Golgotha kinját szenvedem.
Lelkem megcsendült, síró muzsikája
Zuzott szárnyakkal, érzem, elpihen“ ...
— Az oltáron a tersattói Márja
Rám tekint irgalommal, szeliden.

— A tenger felől mély csend, nyugalom,
A habok elsimultak, nyugszanak,
Felhő se lebben, nem leng fuvalom,
Nagy csönd terül a tiszta kék alatt.
„A felejtés gyógyító cseppjét várja
Tenger csillaga, tépdessett szivem“
Az oltáron a tersattói Márja
Mosolyog... irgalommal, szeliden.

Fiume.

Kiss Menyhért.

Polixéna kisasszony pöre.

Irtá: CHOLNOKY VIKTOR.

Polixéna kisasszonynak és a pörének történetét akkor hallottam, amikor egy vihartól keresztülszántott nyári éjszakán a Balaton mellől kocsiztunk be a városba. A felhajtott ernyőjű fiakkerben ketten ültünk s egyebet sem láttunk egymásból, mint a szivarunk parázsló tüzeit. Messziről, az erdő mögül, még fel-felvillant néha az éjszakai tivornyájáról hazatérő zivatar egy-egy villáma, mintha a tovabotorkáló korhely szaggatott, jókedvű kurjantásai volnának. A levegő pedig hűs volt és leirhatatlanul édes illatu, a kocsi gördülésének a hangja csak akkor hallatszott, ha a kerék a friss pocseták valamelyikébe gördült bele, máskor az a nesz, amely nyomon követte a haladásunkat, nem robogás, nem tengelykepelés volt, hanem az álmából felriadó erdő halk és mégis érczes visszhangja, karcsu driádok és szélesmellű oreádok álmos beszélgetése.

A társam, akivel egy kocsiban ültem, Jóbáb Mihály volt, egy öreg és vidéki ügyvédbojtár, típusa az előregedett kálvinista diáknak, aki a pályája közepén maradt félbe. A tüskés bajusza mindig a szájába lógott, a ruházkodása szakasztott olyan volt, mint az Egressy-Lendvay-kor korhely színészeié, a szivarját pedig olyan mindenkin diadalmaskodó jóízűséggel és deliciaival tudta színi, hogy a társaságában lehetetlen volt meg nem állani a rágyujtást. És a humorában szintén a pipa drágalátos keserűségéből volt valami zamat, az a soha el nem feledhető nyájas keserűség, amely otthonos a kálvinista kollégiumok konviktsaiban, a vidéki katolikus plébániák dolgozószobájában, meg a magyar humorban.

A zivatar már nagyon messze járt, de mi még mindig róla beszélgettünk, mert az éjszakába forduló este derekán nagy pusztítást vitt véghez a Balaton mentén. A fergeteg, ami velejött, sok zúpos háztetőt sodort le, a jégverés nagy kárt tett a szőlőben, a mennykő pedig, amely kétszer Arács mellett is lecsapott, úgy hullott egy álló óra hosszat a Balaton haragoszöld vizébe, mint a férges szilva, mikor a szél megrázza a fáját.

— Sok vihart láttam már, — mondta Jóbáb Mihály onnan a kocsi fenekéről — de ennél nagyobbban csak egyszer volt részem. Hanem az nagy dolog volt. Tizennyolcz éve már.

Engem valami nagyon édes elálmosodás fogott el. Vagy a kocsi egyritmusu döcögése ringatott el, vagy a mesének is csoda levegő szenderítette el félig az öntudatomat, vagy pedig a Jóbáb Mihály szivarja vörös pontjának a folytonos nézése hipnotizált. Hátradőltem a kocsiba, úgy hallgattam, amit rekedtes, jóízű hangján elmondott.

És Jóbáb Mihály a következőket mondotta el.

*

Tizennyolcz évvel ezelőtt még a Hárshegyi Dénes irodájában dolgoztam. Nagy iroda volt, de természetesen csak úgy, a mi vidéki fogalmaink szerint. A princípálisom azonban nemcsak vidéki fogalmak szerint volt kitűnő ügyvéd. Fogas volt és agyafurt, de amellet rossz ember sem volt. Soha a maga hasznára az esztét nem használta, de a klienseiért képes volt olyan agyvelőmunkát kifejteni, — és milyen velő volt az agyában! — amivel meg lehetett volna hódítani egy egész országot, vagy, hogy többet mondjak, külföldön összeszerezni egy egész vagyont.

De hát az én princípálisom ide született, Magyarországra, tul a Dunára, a Balaton mellé. És mindazt, ami fölségést a Teremtő beleoltott az agyába; csak a kliensei számára tudta felhasználni. Neki magának a legfőbb ambíciója az volt, hogy mentül jobb oportóbort tudjon termelni. Erre fordította minden furfangosságát, minden leleményességét, minden energiáját, ami megmaradt a maga számára, hogy úgy mondjam, a lelke minden ihletét.

Ott Arácson, ahol most jöttünk keresztül, volt a szölleje. Mindössze tizenegy hold, amelyen kopott cseréptéglával fedett hajlék állt, mellette présház, apró istálló és földhányásos pinczé. De milyen volt az a szöllő! És hogy ismerte Hárshegyi azt a szöllőt! Azt hiszem, minden egyes tőkét külön ismert, mint Julius Cézár a katonáit. S azt már nem hiszem, hanem biztosan tudom, hogy mindégikkel külön el tudott beszélgetni. Dödögve, rövid, bökődő lépésekkel járt a barázdák között, balkezevel az őszbecsavarodó kecskeszakállát simogatta, a jobbal hol feltolta homlokán a törökös fezt, amit otthon mindig hordott, hol meg lejjebb húzta.

És a dödögését, a hmgetését a szőlőtökek megértették. Az élettelen dolgokkal is lehet beszélgetni, csak ki kell találni az eszükjárását. Ismertem az öreg Dittmájert, a farkasgyepüi erdészt, aki minden pipát magához tudott szelidíteni. A legmakacsabb pipát is bedresszirozta három nap alatt úgy, hogy többet sem el nem aludt, sem pedig fölös bagót nem szűrt. És aki pipát ő megtanított, az kezes maradt másnál is, égette a dohányt, amíg benne tartott. A káptalannak meg volt egy sekrestyése, aki a csizmákkal tudott hasonlóképpen bánni el. A kanonokok mind neki adták oda az újjan csinált csizmájukat kitiprásra, mert ha a sekrestyés egyszer kitiport valami csizmát, az többet soha sem tyukszemet, sem bütyköt nem nevelt még a nagyprépost lábán sem.

Hát ilyen értője volt az én princípálisom meg a szöllőnek. Amikor ott járt köztük, a tőkék szinte kunkoritották feléje a kaccsukat, a nagy, kövérzöld levelek pedig felemelkedtek, hogy dicsekedve mutogassák rejtegetett kinceiket, a halványrózsás chasselast, az éretten is éretlennek látszó muskotályt, a ritkaszemű bajort, de főképpen a fölséges oportót ontó keskeny, tömör, fekete fürtöket.

Én nem csodálom, hogy a princípálisom — aki amugy is agglegény volt — a lelkének, a szeretetének a javarészét a tizenegy holdas kis skoárkája számára tartogatta, a klienseinek meg csak azt adta oda, ami fufang, leleményesség és törvénytudás volt benne. Mesének beszéltek, hogy mindig neki van a legnagyobb termése az egész zalai és veszprémi Balaton mellett és még nagyobb mesének mondták, hogy ő az egyetlen fiskális a városban, akinek soha vesztett pöre nincs.

És azt sem csodálom, hogy emiatt mindenki az ellensége volt. Maguk nagyvárosi emberek úgy gondolkoznak, hogy annak az embernek, aki minden pört megnyer, öketetlenül népszerűvé kell válni csakhamar. Mi vidékiek sokkal okosabban gondolkozunk. Mi tudjuk, hogy minden pörben mind a két félnek igaza van. Aki tehát megnyeri a pörít, annak csak a maga igaza hozta meg az igazságot, de aki elveszti, az azért vesztett, mert az ellenfele ügyvédje gazember volt.

Mivel ez nem csodálni való dolog, hanem józan logika, tehát az a harmadik dolog sem csodálatos, hogy Hárshegyi Dénes ugyanannyi ellenséget szerzett magának a városban, meg az egész törvényszék területén mint amennyi jóbarátja volt a tizenegy holdján. Szivesen csak az közeledett hozzá, akinek vesztett dolga volt, de az is az ellenségévé vált rögtön, amint nyertte

tette neki a veszett dolgot. No igaz. Miért fizet az ember az ügyvédnek, amikor úgy is az sült ki, hogy igaza van?

... A legelkeseredettebb ellensége a gazdának olyan valaki volt, akit sohasem láttunk még az irodánkban. Egy makacs, folyton pörlekedő valaki, rosszindulatú és pertinax, aki az egész vidékkel — és pedig éppen Arács közelében lakott, — bajban állt mindig. Felesleges mondani e jellemzés után, hogy asszony volt, még pedig vén kisasszony. A vezetéknevét hadd felejtsem el, a keresztnéve Polixéna volt.

Hanem ahhoz, hogy tovább beszéljek, új szivarra kell gyujtanom.

Jóbáb Mihály a szivarja még égő csutakján új kubára gyujtott rá, aztán folytatta az elbeszélést.

— Polixéna kisasszony csapása volt az egész vidéknek, ahol lakott. Tűrhetetlen és összeférhetetlen volt a természete. Egyszer a szomszédja szőlőjéből két katasztrális holdat levágatott éjjel a cselédjeivel boszúból, egyszer meg a Havranekék nagy gyümölcsösében tetette, szintén éjjeli orvsággal tönkre az egész termést. Soha azonban rábizonyítani nem lehetett semmit. Pörölték, tagadott; a bíró előtt addig sirt, addig kiabált, addig pörgette a nyelvét, amíg mindenből kimosta magát.

Egyszer azonban — megint éjjel — kigyulladt a szomszédja háza és porrá égett. Arácsra is, Csopakra is, Paloznakra is mindenki azt beszélte, hogy ez is a Polixéna kisasszony boszúja s addig beszéltek, amíg a kárvallott embert feleselték, hogy jöjjön be az én princípálisomhoz és azzal varrassa a büntetőpört a vénkisasszony nyakába.

Ugy is lett és a princípális valóságosan mérges ambícióval ment neki ennek a pörnek. Soha még úgy nekikészülve sem nem védett, sem nem vádolt, mint ahogy most befűzte a büntetőjog hurokszárait ez ellen a malicizózus, epés, gonoszlelkű vénkisasszony ellen. Sok remek pöriratot olvastam én, uram, de olyan mester munkát még sohasem, mint azt, amiben a princípálisom vádat emelt Polixéna ellen nemcsak a szubsztrátumért, a gyujtogatásért, hanem az előző gáztetteiért is, amiket szintén ellenállhatatlan erővel bizonyított rá.

Émlékszem... épen olyan forró nyári nap volt, mint aminő a vihar előtt ma izzasztott meg bennünket, amikor Hárshgyi Dénes délelőtt tizenegy óraker kihozta a szobájából a vádlevél fogalmazványát és odaadta nekem a lemásolásra. Ragyogott az arcza a meglepődéstől, amikor így szólt hozzám:

— Azt hiszem sikerült, Miska fiam. Délutánra rendelj kocsit, mert kettőkor indulok ki Arácsra és csak holnap délután jövök vissza.

Azzal tipegett ki hümmögve, dödögve és a szakállát ránczivalva az irodából. Már akkor a szőlőtökével beszélt.

Másnap délután egymagamban ültem az irodában. Kabát, mellény nélkül és a fullasztó hőségtől álmosan. A nap úgy dobálta le lángoló sugarait a földre, mintha szüreti rakéta volna, a tikkadástól még az ég is elvesztette kékségét és pállott sárgára vált. Borzasztó melegem volt és borzasztóan untam magamat. Miért kell nekem most itt lenni az irodában, amikor úgy is bizonyos, hogy nem jön senki? Bementem a princípális szobájába és ott végigheveredtem a bőrdíványon, ami aránylag hűvösebb volt, mint a levegő s mint a többi butor.

Talán el is szenderültem egy kicsit, de a hőség megint felriasztott és én odamentem az ablakhoz, hogy behuzzam rajta a zöld sirting-függönyt. Akkor vettem

észre, hogy az ég nyugoti részén, a rohadt sarok felől, felhő üti föl a nagy tökféjét. Sötét, esőt ígérő felhő.

Fohászkodva feküdtem vissza a diványra s megint elbóbiskoltam. A szunnyadásomból az riasztott fel, hogy valaki kopogtat. Felültem, hallgatóztam s akkor vettem észre, hogy amit kopogtatásnak álmodtam, az a távoli mennydörgés zaja. Jön a vihar! Hűs lesz.

Örvendezkedve akartam kiszaladni az udvarra, hogy lássam, mennyire tódult fel az égre már az áldás, de amikor a kilincshez nyultam, akkor vettem észre, hogy az ajtót valaki kívülről befelé is nyitja.

— Ki az?!

Az ajtó kinyílt és egy szürke, csillogó lüster-ruhába öltözködött vénasszony lépett be rajta. Különös, régimódi pukkedlit csapott és bemutatatta magát:

— Polixéna kisasszony vagyok.

A kezében reticule volt aczélpillangókból fonva és minden mozdulatára megcsörrent. Kívül ezalatt erősödött a vihar, az ég zengése mind hallhatóbbá vált.

Meg voltam lepve, a kabátom után kaptam, de Polixéna kisasszony széles, szenvedélyes mozdulattal csapott bele a kezébe a levegőbe. Ugyanabban a pillanatban künt nagyot, vakítóat villámlott.

— Hagyja azt a kabátot! Nem udvariaskodni jöttem én ide, hanem gorombáskodni. A maga gazdája engem beperelt, bűnperbe fogott. Azt akarom, hogy vonják vissza a panaszt!

Én közben visszakaptam a hidegvéremet és a kabátomat is felvettem. Sajnálkozó hangon és udvariasan jelentettem ki, hogy ez lehetetlenség. Legalább nekem az, a princípálisom utasítása nélkül. Polixéna kisasszony leült egy bőrből való karosszékre, mialatt künn az eget egészen elfedték a fellegek.

És amint ez a különös, villogó szemű vénleány, akinek az arcán egy ráncz sem volt gömbölyű hajlása, hanem mind zeg-zugos élekre szaladt ki, ott ült a székben, künt elkezdett halkán esni az eső. Csendes, hűvös, áldáshozó eső, amely előbb csak lassan szitált, de azután elkezdett szilajodni, csodálatos megfordítottsággal a cseppjei mind nagyobbakra váltak.

Polixéna pedig könyörgött. Vegyem vissza a vádiratot. Tegyem meg Hárshgyi nélkül is, ő majd az ügyészségnél kijárja, hogy nem helyezik hivatalból vád alá. Egészen elérzékenyedett, sirni kezdett. Nagy, sós cseppek hullottak alá a szeméből, amint előbb reám, azután az ablakra nézett, amelyen épen akkor ismerős kopogás kezdett el pelotonozni. A zápor jégesőre fordult.

Nem vagyok rossz szívű ember, Hárshgyi mellett nem is lehettem volna azzá, még ha minden ösztön meg is lett volna rá bennem, de épen azért, mert a Hárshgyi embere voltam, mert ebben a különös dologban egészen a helyettesének éreztem magamat, nem engedhettem. Ha az ur ismerte volna Hárshgyi Dénest, akkor tudná, hogy az volt az az ember, akinél senkit jobban e világban nem lehetett szeretni...

És ez a szeretet — lássa, milyen különös az élet! — tette keménynyé a szívemet. Nem engedtem Polixéna kérésének és hidegen, udvariatlanul, keményen mondtam neki, hogy takarodjék.

Akkor aztán az a csillogó szemű, vonaglóajku és czikázóránctu vénkisasszony kitört a teljes dühével. Künn csattogott az ég, egyik villámot a másik után szórta, a csatagos, lejtős utcán tajtékzott az aláomló zápor vize és tajtékzott Polixéna szája is, amikor rámkialtott, nagyott ütve öklével a gazdám íróasztalára:

— Hát ha nem engedtek, akkor üssön belétek a mennydörgős mennykő!

Abban a pillanatban megsiketültem valami nem földi csattanás zajától. Az ablak felől hófehér fény

borult rá halotti palástnak az egész szobára, minden lobbót vetett, a princípálisom asztalán az iratcsomók kék lánggal égtek el, én pedig nem egyszerre, hanem lassankint, szukcsezszive, sorrendben vesztettem el az érkeimet, úgy merültem bele abba az éjszakába, aminek ájulás a neve.

Először elhagyott a szaglásom, mert az impresszió csimborasszójaként nehezedett rá az az érzés, hogy ezer skatulya kénköves gyujtót gyujtottak meg a szobában. Aztán elmuult tőlem a hallás, olyan akkorddal, hogy a fülsiketítő detonáció valami ringó csendüléssé vált: a tüztorony harangját verték már akkor félre.

Legtovább maradt velem a látás. De nem jóindulatból! Hanem azért, hogy a legszörnyűbb képet mutassa! A beözönlő lángtengerben Polixéna kisaszszonyt láttam élegni. Láttam, hogyan kap lángra a lüszter-ruhája, láttam, hogy a teste is meggyullad és ezer, apró és ragyogó sziporkával égve örvényítő szikraszlop gyanánt emelkedik az égnek. És a kezdő ájulás deliriumában azt is láttam, hogy minden egyes kis szikraszeme rútt, soklábu bogárrá változik át s hogy ez az irtózatot bogárraj a vihar tombolása közben serczegve, éhesen, jókedvűen kanyarog ki azon az ablakon, amelyet a mennykő, az Isten e legszörnyűbb csapása nyitott ki neki...

Az utolsó gondolatom valami ilyenforma volt:
— Nini, a mennykő százmillió részre oszlik!
Aztán elájultam.

Jóbáb Mihály itt megint új szivarra gyujtott s olyan sokáig hallgatott; hogy nekem kellett megkezdenem a beszélgetést újra.

— Szóval a villám becsapott, ugye, oda az irodába.

Jóbáb Mihály nagyot szítt a szivarján és az előbbiekhöz semmiben sem hasonlatos, humorizáló hangon felelte:

— Belé bizony! De mennyire bele!

— És megölte Polixéna kisaszszonyt? — kérdeztem.

— Ühüm...

— És mi lett Hárshgyi Dénessel? Hiszen az akkor künn volt a szőlőben.

A kocsi gördülése, amely eddig nesztelen volt, egyszerre elkezdett hallatszani. A visszhangos erdő és rét után egyszerre visszhangtalan falak adták vissza neki a kerékagyra a hangját. Beértünk a városba.

Ott szóalt meg megint Jóbáb Mihály:

— Tudja az ur, hogy mi az a filloxéra?

Megütözve néztem rá, ő pedig folytatta:

— A filloxéra az a pusztító vihar, az az irtó jégeső, az a mindent felgyujtó villám, ami a Polixéna kisaszszony testéből szakadt szerte száz millió darab apró, égő és égető bogárrá. És ami elpusztította a Balatonmentét és nyomorékká, kuldussá tett mindnyájunkat. Az a nagy harag, ami nem az égből jön alá a földre igazságot tenni, hanem magából a földből mászik elő és elhallgattatja a gyökereknek, a levélnek, a fürtöknek a beszédét. Amit az én princípálisomnál jobban senki sem értett meg és ami, ahogyan elnémult, elnémitotta örökre Hárshgyi Dénest is...

— De hiszen az lehetetlenség, hogy olyan ember, mint ahogy ön a princípálisát leírja... — kezdtem ellene szólani.

— Maguknak nagyvárosiaknak persze, hogy lehetetlenség, — fejezte be a beszélgetést Jóbáb Mihály leszállya a kocsirol. — De nekünk vidékieknek ilyen lehetőségeink vannak. Hogy úgy mondjam: ez az agrár-igazságszolgáltatás.

Te is szegény vagy...

Te is szegény vagy, én is az vagyok
Te jobbra menj, én balra ballagok.
Szivemből, melynek vére tőle pezsdül,
Szerelmemet kitépem gyökerestül.
S rajzolni sem szabad, tudod, neked
A képzeletnek vásznán képeket,
Törd össze szived, vágy ha bánlja mégis —
Ó sirj csak édes, véled sírok én is.

Egész napod nehéz dologba veszted
S dalolva hordod válladon kereszted.
Kenyérrre vár, s áhítva néz reád
Fehér haju apád, szegény anyád.
S ha olykor én is tört szülémmre nézek,
Jövöbe lát és bennem sir a lélek,
Hiu remény mért játszadozna vélünk?! —
Másé vagyunk — mi nem magunknak élünk.

A mi reményünk szines buborék
És a mi vágyunk mind hiába ég,
Az életünkre nem szór sohasem
Virágokat a boldog szerelem.
Hiába gondolok reád, tudom.
Álom még a mosoly is arczodon,
A fény szemedbe, s ajkadon a rózsa —
Csak ábránd vagy, mely nem válhat valóra.

Királynőnek születél és reád
Gúnyos kacajjal rótt a sors igát,
S ki fényes álmok hősének születtem,
A gyilkos élet üzött vadja lettem,
A gyönyöröknek gazdag palotája
Elöttünk érzem, mindörökre zárva,
Egy hang belőle csábit, hív, susog...
— Mi kitaszított, árva koldusok!

Mezey Sándor.

Krónika II.

Pesti dolgok.

— okt. 17.

Egy német őrnagy azt találta a minap felolvasni egy lyánykereskedés-ellenes gyűlésen, hogy Budapest, Lembergen kívül, Európának vagy a világnak legerkölcstelenebb városa. Ezen nagy felháborodás kelt az ujságokban — majd akkora mint vagy két héttel azelőtt, mikor egy német asszonyt azt találta valahová irni, hogy a budapesti asszonyok életük felét kávéházban töltik. E megfigyelések lehetnek találóak, lehetnek hamisak — mindenesetre föl kell vagy föl lehet tenni, hogy a megfigyelők jóhiszeműek voltak, vagyis valóban úgy látják a mi dolgainkat, ahogy mondják — s ha igen, akkor nemcsak haragudni kell rájuk, hanem azon is elgondolkozni: mint juthattak ők ilyen megállapodásra. Ajánlom mindazoknak a tisztelt társaimnak, akik a német őrnagy ellen haragosan kirohantak, s a német

asszonyt kedvesen kifigurázták, járják végig gondolatban olyan módon Budapestet, ahogy a német őrnagy vagy német asszony végigjárhatta, aztán tegyék kezüket a szívére: vajjon nekik is nem volna vagy nem lehetne-e ugyanilyen benyomásuk? Annyi bizonyos, hogy kávéházaink délutánonkint tele vannak asszonyokkal — s valameddig az asszonyról olyan felfogások élnek, mint a mostaniak, s az asszonymag az a helyzete, ami a mostani, ezen igenis fenn lehet akadni, még jobban, mint azon, hogy a budapesti férfi is a nap javát kávéházban tölti. Ne vessék ennek ellene, hogy férfi... asszony... ne generalizáljunk, csak egy bizonyos világbeli férfi meg asszony, csak a legsötétebb Terézváros... és így tovább. Elvégre Párisban, Berlinben, Bécsben sem pusztán a hercegnők s a hercegek szokásai és életük módja szerint ítéljük meg az odavaló életet. D'Uzès hercegnő sohasem ül az omnibusz tetejére, de azért jogom van azt mondani, hogy Párisban az asszonyok felülnek az omnibusz impériáljára. Berlinben sem Radziwill grófnő ül kötéssel az állatkert kioszkjában, de azért jogom van azt mondani, hogy a berlini asszony még a délutáni kávézásnál sem teszi le a kötőtűt. S a terézvárosi asszonymag meg embernek: vajjon neki, mint Shylock mondta, nincs tüdeje és mája? Ha megszurják, nem fáj neki? ha diplomája van, nem ügyvéd? ha férjhez megy, nincs gyereke? s ha fizet bizonyos magasságú adót, nem tisztelt választó polgártárs? Mindenütt a világon a városi lakosság bélyegadó tábora a kispolgárság, amely mindenütt látható, mindenben részt vesz, mindenütt jelentkezik, amely egyszóval a berlini, a párisi, a budapesti ember. Hogy a nálunk hagyományos osztály- és fajbéli arisztokrata világnézet olyan erős és uralkodó, hogy maga a budapesti ember sem magát tekinti a budapesti embernek, az nem változtat azon, hogy mégis csak ő a budapesti ember. S ha nagyjában róla olyan a kép, aminőt német őrnagyok és író asszonyok festenek rólunk, akkor nem felszisszennünk kell, még kevésbé szitkozódunk, hanem keressünk az okot, amely ilyen benyomást kelt nálunk.

Nem mondom, hogy az őrnagy urnak igaza van, s valóban Budapest a világ legerkölcstelenebb városa. Nem erkölcstelen ez a város, csak naiv. Még nem elég kitanult arra, hogy tudná, mit mikor és hol kell. Budapestnek jellemzője az a kép, mikor az Osztrigás Miczi előadásánál tömött sorokban s kivilágított páholyokban ült a fővárosi közönség java, köztük gyönyörűen kiöltözött asszonyok, nemcsak terézvárosiak, még csak nem is lipótvárosiak, hanem valóságos miniszteri tanácsosnék, sőt kegyelmes asszonyok is. Ez a kép: a szinpadon, az ország második szinpadján, mely rangban az Odéonnak felel meg, az Osztrigás Miczi, a nézőtérén pedig a főváros előkelő közönsége és társaságbeli asszonyai: ez tulajdonképpen folytatása annak, amit a szinpadon játszanak. Tudják, ugyebár, hogy mi az Osztrigás Miczi históriája? Egy vidám párisi hölgyecske — *nem* társaságbeli — lekerül a vidékre tisztességes asszonymag, s a szegény vidékiekkel elhiteti, hogy az ő vidám szokásai, az ő borsos-paprikás beszéde s fűszerszámos lábemelgetése

az igazi párisi előkelőség. A szegény vidéki asszonymagok piruló igyekezettel igyekeznek nyomába lépni, akár csak — akár csak mi, akik színház, irodalom, művészet, lelki mulatság gyanánt fogadjuk, kőszínházainkba eresztjük be s asszonyaink előtt játszatunk olyasmit, amire Párisban csak éjfél után kerül sor, s csak mellék-utczában. A dolog azért nem tragikus; nem romlottságot jelent, hanem, inkább, romlatlan és tapasztalatlan fiatalságot. A budapesti közönség még igen új; kevés a tapasztalata, hagyománya semmi. Arról, hogy mi mikor, hol és ki elé való, éppugy kiforrnak és kikristályosodnak majd a nézetek s a szokások, mint ahogy igen javul a budapesti utca képe öltözködés dolgában. Most néhány esztendeje, nem is igen régen, szép vasárnapokon, a déli korzón színházi belépő köpönyeges asszonyokat lehetett látni, akiknek szmokingos férfiak udvaroltak. Ilyesmit ma már nem igen lehet látni; ma már a budapesti asszonyok, még a kávéházba járók is, tudják a különbséget az utcára s a vendégszobába való ruha között.

A Poliklinikának, amely szegény járóbetegnek ingyenes gyógyítására való emberbaráti intézet, e héten új palotáját szentelték fel, s én minden emberi érzéssel együtt érzek a kitűnő intézettel s kitűnő embereivel. Nem is ellene, csak az ötletéből teszem szóvá azt a megfigyelést — nem pusztán a magamét, mert mások is annyira megfigyelték, hogy állandó panasz tárgya — hogy nálunk az ur nemcsak a pokolban, de a szegények számára való emberbaráti intézetekben is ur. A magyar s a budapesti uriosztály vagy nagyon szegény vagy nagyon szivtelen, különben nem történnék meg, ami megtörténik, hogy az ingyenes ambulanciákat, a poliklinika monoklinikákat olyan emberek töltik meg, akik igen jól fizethetnék az orvost, a fekvő vagy állandó bennéléésre szoruló betegeknek szánt emberbaráti szanatóriumokat, bolondok házáat s egyéb ily intézeteket pedig ellepik a gazdag vagy jómódu emberek betegek és bolondjai, s a szegény embereket ezekből az egyenesen nekik épült intézetekből is kiszorítják. Akárki gazdájuk ezeknek: akár állam, akár magános társaság, a vége egy. Az államnak nyakára járnak a befolyásos emberek, a magánosnál befolyásos emberek rendelkeznek az alapítványok — gyakran a saját alapítványaik — felől, a protekció gőzerővel dolgozik, s a vége az, hogy a szegénysorsú tudóbeteg továbbra is a piñczeoduban köpi ki a tüdeje utolsó sejtjét, a vagyontalan bolond továbbra is a veszett kutyával egy sorban rémitgeti a falut, az ingyenes vagy mérsékelt áru intézetek pedig uri kaszinók, privilégiumos parlamentek, ahová csak cenzus alapján lehet bejutni. Ugyanabba a kategóriába tartozik ez, ahová a szegénységi bizonyítványok dolga; még néhány év előtt Budapesten nem tekintették gazdag embernek, akinek szegénységi bizonyítványa nem volt, s a gyereke, ennek révén, ingyen nem járt iskolába. Ez is a naiv erkölcstelenségek sorából való, s Budapestnek elkelve egy fügefaleveles misszió, mely azonban e peda-

gógus leveleket ne csak oda illeszse, ahová hagyományosan szokás, hanem a szívek fölé is.

*

Sok fölösleges elmésség röpködött e héten arról is, hogy a főváros valahol a Városháza egyik folyosóján rendbe akarja állíttatni a fejlődése körül érdemeket szerzett férfiak arczképeit és szobrait. Azt hiszem, magát a kegyeletet senkisémet tekintve nevelésnek, s minden budapesti ember meghatottan járna a brüsszeli vagy a párisi városházának egy ilyen folyosóján. Nyilván azért nevelésnek hát a dolog, mert Budapestről van szó s Budapest körül érdemes férfiakról. Pedig hát, elvégre: Budapest csakugyan a világon van, s egyike a világ legszebb s legfejlettebb városainak, s kellett, hogy lettenek legyenek férfiak, akiknek e körül érdemeik voltak. Nem látom át, mi nevetni való volna olyan folyosón végigmenet, melyen ott volna látható képben vagy szoborban: Mátyás király, Széchenyi István, József nádor, Andrássy Gyula, Kármán József, Kisfaludy Károly, Ybl Miklós, Steindl Imre, s még egy csomó nagy államférfi s nagy művész, kinek neve s munkája e gyönyörű város fejlődéséhez fűződik, s akinek mindnek érdeme van abban, hogy a magyarságnak a világon valóságára, melyre hiába figyelmeztette a többi világot négy forradalmunk s hiába figyelmezteti száz törvényünk: elkerülhetetlenül figyelmezteti egy olyan hatalmas város, mely egyben Európába illőnek s ott a lábát erősen és jogosan megvetettnek mutatja a magyart. Apróbb szépség hibák ezen nem rontanak, — s ha némely dolgokban rossz is a híre Budapestnek, azért mégis világszerte ismerik s ünneplik, s ha mi undorodunk is a városi Abderától és Panamától: azért igen barbakok volnánk, ha nagy értékeit nem látnók s szeretettel nem csüggenénk rajta. A new-yorki ember sincs elragadtatva a Tammany-csürhe gazdálkodásától, a bécsi ember sem mind imádja a szép Lueger urat, de azért nem jut eszükbe azt mondani, hogy hej, a távol kelet, a prairiek vagy a tiroli völgyek, mik ezekhez képest ezek a sokházu Babilonok! Ha a vidéken féltékenyek Budapestre, azt meg tudom érteni, bár hamis érzésnek itélem, s ha a szántó-vető paraszt-ember azzal gondol Budapestre, hogy: »Pest, feketére fest«, az beillik egy lovakkal és tehénekkal egyfilozófiájú lélek világnézetébe. De hogy mi budapestiek is dupejei legyünk ezeknek az érzéseknek, s pláne nemzeti érzések gyanánt fitogtassuk: súlyos sértés a nemzet fensége ellen, mert ugyanazzal a bélyeggel illeti, mint a nemzetiségi agitátorok: hogy se nem akar, se nem tud európai nemzet lenni.

Korax.

Epilogus.

Az álmok bús bolondja voltam,
Sokat szenvedtem, többet álmodtam.

S csak mert sajgott bennem a lélek,
Sejtettem, hogy tán mégis élek...

Balla Ignác.

A nagyságos asszony.

Írta: ELIZA ORZESZKO.

Janovné, a kőműves felesége, kézen fogva vezette a pöttön teremtést Kozycka Eveline asszony szalónjába; félig rettegve, félig elragadtatva tipegett a gyermek, apró léptekkel a sima parketten, készen arra, hogy egy pillanat multán sirásba, vagy nevetésbe törjön ki.

Korállpiros ajka vonaglott és sirásra görbült, de nagy, sötétkék szeme bámulattól és kíváncsiságtól ragyogott; gyönyörűen domborodó homloka körül sűrű, szőke, aranyos reflexekkel csillámló haj göndörödött.

Őt esztendő, rémek kis leány volt.

Ahogy a szögletes, erős asszony mellett lépdelt, aki vezette, fehér, földig érő kattan-ruhácskájában, összehajtogatott szárnyu, fehér pillangóhoz hasonlított.

Alig hogy a küszöböt átlépte, ijedten össze-rezzent, s hangos sirásba akart kezdeni. De félelme hirtelen nagy örömmé változott. Kiszakította kezecskéjét Janovné csontos tenyeréből és a padlóra kuczorodva édesen felkaczagott és gyöngéd, becéző hangon kiabálta:

— Gyer' ide, gyer' ide szépen!

Az első találkozás, mely eleinte mintha igen komornak indult volna meg, csakhamar igen örvendessé lett. Az apró pincsi, mely a belépőket dühös csaholással fogadta, most megállt a földön guggoló gyermek előtt, s okos, fényes fekete szemével rábámult, míg a piczike csöpp piros kezecskéjével a pincsi sűrű, fehér szőrébe markolt.

Míg a két apróság így megbarátkozott, egy körül-belül negyvenéves, még mindig nagyon szép, karcsu, feheteruhás hölgy lépett be.

A kőműves felesége mélyen meghajolt és alázatosan megcsókolta az urnó fehér kezét.

— Hela! Mért nem csókolsz kezét a nagyságos asszonynak? Nézze meg az ember! Mindjárt a kutyussal játszik! Ne haragudjon, nagyságos asszony! Olyan buta még a piczike...

Evelina asszonynak eszeágában sem volt, hogy haragudjon. Fekete szeme sugározva, szeretettel, elragadtatással pihent meg a gyermekarczón, melyet Janovné kerges keze feléje emelt.

Hela sötétkék szemében kövér könnyecseppek csillogtak, s a gyermek mindkét kezével Janovné szoknyájába kapaszkodott.

— Nagyságos asszony, mi mindent megtettünk a gyerekért, amit megtehettünk. De, persze, illedelmet, az ilyenféle szegény embereknél nem tanulhatott... Most megkönyörült rajta a jó isten, megsegítette... szegény kis árváját...

— Szegény, kis árva! — ismételte meghatottan Eveline asszony, s fölébe hajolt, úgy látszik meg akarta ölelni. De aztán kiegyenesedett. Mély részvét tükröződött arczán.

— Szegény kis férég! Micsoda ruhája van! — kiáltott fel. — Hiszen a földig ér!

Hangosan felkaczagott.

— És milyen durva az inge! És a haja!... Milyen gyönyörű haja van... de, hogy lehet az ilyen apró teremtés fejére czopfokat fenni. És a czipőcskéje is milyen formátlan! Harisnyája nincs is!

Megütött egy ezüstcsengőt, melynek tiszta, tartósan csengő hangjára, Hela nevetni kezdett, míg Janovné kerekre meresztette szemeit.

— Czerniczka kisasszony jöjjön be! — parancsolta Eveline asszony az ajtóban megjelenő lakájnak.

Nagy sietve jött be egy harmincz esztendősnak látszó, sovány, magas nőalak, szűk fekete ruhában. Fekete haja hátul konytba volt szorítva, s magas teknősbéka fésű tartotta. Arczöre sötét és hervadt volt. Éles szeme barátságatlan pillantással fürkészte már a küszöbről a kőművesnét és a gyermeket.

De mikor közvetlenül urnője előtt megállt, a napfény rávilágított arczóra; keskeny, szintelen ajkán alázatos, hízelt mosoly ült. Eveline asszony pedig így kiáltott feléje.

— Nézd csak, itt van az a kislány, akiről beszéltem neked. Nézd meg jól... Milyen gyönyörű metszésű vonásai vannak... milyen gyöngéd arczsiné... nézd meg a szemét... a haját... ha kicsit gömbölydedebb volna, modellje lehetne akármelyik modern Retnelnek egy kerubhoz... Árva... Tudod, ugy-e, hogy véletlenül akadtam rá ezeknél a derék embereknel... igen-igen szegényes környezetben... a lakásuk nedves és homályos... Szörnyűség! Ugy kiragyogott onnan, mint az igazgyöngy a szemét közül... a jó isten küldte nekem!... De meg kell fürösztetni a piczikét, meg kell fésülni, át kell öltöztetni — vedd gondjaidba, édesem... Egy, legfeljebb két óra mulva egészen megváltozva kerüljön elé.

Czerniczka kisasszony alázatosan mosolygott, nagy meglepéssel fonta karját keresztbe mellén, s egyre bólogatott fejével, urnője szavainak megerősítéséül.

Eveline asszony kitűnő hangulatban volt. Tehát komornájának is jókedvűnek kellett mutatkoznia, ámbar beléptekor igen mogorvának és kedvetlennek látszott.

Mint előbb Hela a kutyus elé, úgy guggolt most ő a földre Helához és kedveskedő gyermekhangon sutogott neki valamit.

Aztán nagy önmegtagadással, melyet ügyesen leplezni tudott, száraz, csontos karjára emelte a gyermeket és arczoekáját hangosan csattogó csókokkal borította el s kivitte a szalomból.

Eveline asszony meghatottságtól s elfojtott könnyektől égett, alig tudta elrejtteni érzékenyülését. Kis ideig még elbeszélgetett Janovnéval, aki, a nagyságos asszony jóságán felbátorodva, szintén nagy meghatottságnak és sok könnynek közepette, most már másodszor mondta el a kis Hela életétörténetét.

Egy közeli rokonának az árvája volt. Az apja szintugy kőműveskedett, mint Janovné ura. De lezuhant az állványról s azon helyen holtan terült el. Nem sokkal ezután Hela anyja is meghalt... kolerában.

Hela tehát kétszeresen árva volt.

Mind a két asszony, a gazdag földbirtokos özvegye s a kőművesné is, alig tudták e szóra elnyomni könnyeiket.

Eveline asszony dicsérte Janovné és férjét azért a valóságos keresztényi irgalemért, melyet a szegény, gyönyörű, szép gyermekre gyakoroltak. Janovné dicsérte Eveline asszony nemes részvétét, melylyel a kis árvát hajlandó állandóan védelmébe venni.

Eközben Janovné amugy is könnytől vörös szemeit annyira dörzsölte réklje ujjával, hogy végre karmazsin gyanánt piroslottak.

A dolog azzal végződött, hogy a kőművesné le akart térdelni Eveline asszony elé, hogy ruhája szegélyét, mint egy szentét összecsókolja. De Eveline asszony azzal tartotta vissza e szándékától, hogy azt mondta neki, csak isten előtt szokás letérdelni.

Aztán kérte Janovné, fogadjon el néhány rubelt tőle, czukorkára, gyermekei számára. S Janovné könnyein át hangosan, vidáman kaczagott.

— Hogyne! Czukorkára! — kiáltotta — talán urasági gyerekek, hogy czukorkát kapjanak? — De ha a nagyságos asszony már olyan kegyes, akkor inkább veszek ezen a pénzen Viczeknek czipőt, Marilának és Kazjának fejrevaló kendőt...

Végre elváltak.

Hazamenet Janovné legalább huszszor megállt, hogy valamennyi ismerőse előtt, akivel csak találkozott, dicsérje Eveline asszony angyali jóságát és irgalmát.

Eveline asszony pedig, miután Janovné eltávozott, egy kerevetre ült s ott álmodozott, fejét fehér kezére hajtva.

Vajjon mire gondolt?

Mindenesetre arra, hogy a jó isten, kifogyhatatlan kegyében meleg napsugárral világította meg az ő sötét, hideg élete utját...

Igen, napsugárral; napsugár lesz számára ez a kedves árva, akit most gyermekéül fogadott... Oh, hogy fogja szeretni a piczikét!

Már most érezte keblének viharzó hullámain, azon a nagy életkedven és ifjú erőn, amely egész valóját elárasztotta s szívét megdagasztotta. A világot eddig oly sivárnak, oly magánosnak látta; s magát oly elhagyatottnak, a sir lehelletétől megcsapottnak érezte.

Már közel állt ahhoz, hogy megdermedjen, hogy öreggé legyen, tompa apátiába vagy komor melankóliába sülyedjen. S épen ekkor adta számára a gondviselés jelét annak, hogy felette lebeg — belátta, hogy legsötétebb óráiban sem szabad elvesztenie bizalmát e gondviselésben...

Csak minél előbb megmosdatná és átöltöztetné a kis angyalt Czerniczka kisasszony!

Eveline asszonyt két kis láb riasztotta fel, mely ölébe törekedett, körmeivel ruhája csipkéibe fogódzott, sőt kezét is megkarczolta. Álmodozásából magához térve, bosszusan felszökött és a tolokodó kutyust ellökte magától.

A kis állat ezt a haragot tréfának, ingerkedésnek vette. Sokkal tovább becézgették, kényeztették, sem hogy ilyen hamar elhitte volna, hogy kegyvesztetté lett. Vidáman csaholt s ismét belekapaszkodott a csipkébe és megkarmolázta urnője bársonylágyságu kezét.

Eveline asszony most már csengetett:

— Czerniczka kisasszony! — parancsolva a belépő lakájra.

Czerniczka kisasszony lélekzetefogytán rohant be; sárgás arcza piros lett, fekete ruhája könyékig fel volt túrve.

— Kedvesem, légy szives, vidd magaddal Puckot és tartsd egészen magadnál a varrósobában. Elszagattja ruhám csipkéit és untat...

Amint a komorna lehajolt, hogy a kutyát felvegye, különös, félig gunyos, félig bánatos mosoly suhant ajakára. Puck morgott, elvonta magát a csontos kezekből, melyek át akarták fogni s megpróbált urnője ölébe menekülni. Eveline asszony azonban gyöngéden visszatöltölte s a csontos kezek oly keményen fogták meg a kutyust, hogy az fájdalmában felnyöszörgött.

Czerniczka kisasszony gyors, fürkésző tekintetet vetett urnőjére.

— Ez a Puck valóban kiállhatatlan — szólott halk, kissé bizonytalan hangon.

— Kiállhatatlan, — ismételte Eveline asszony s önkéntelen vállvonogatással tette hozzá — nem értem, hogyan szerethettem azelőtt ezt az unalmas állatot.

— Óh, hiszen azelőtt egészen másforma volt.

— Ugy-e, egészen másforma?... Azelőtt igen kedves volt... de most...

— Most unalmas állat...

— Borzasztóan unalmas... Vidd magaddal a varrósobába s gondoskodj róla, hogy a szalonba be se jöjjön többet...

Czerniczka kisasszony már az ajtóban állt, mikor urnője megszólalt mögötte:

— Kisasszony!

A kisasszony gyorsan megfordult, alázatos, édes-kés mosoly játszadozott az ajkán.

— Mi van a mi piczikénkkel?

— Minden a nagyságos asszony kivánsága szerint történik. A fürdő már készen áll, Pauline. Helát majd a kádba viszi...

— Hela kisasszonyt! — javította ki Eveline asszony, megnyomva a szót.

— Hela kisasszonyt... Éppen most igyekszem egy ruhát kiszabni neki abból a kék kasmirból, ami a szekrényben...

— Jól van, már tudom...

— János cipőért futott, Marja fehérműért ment... közben én összeférczelem a ruhát... a nagyságos asszonytól csak szalagokat és csipkéket kell kérem, meg pénzt ezekre a kiadásokra.

Csipke, szalag, tüll, gaze, kasmir, selyem volt bőven a fiókokban s a szekrényekben, melyek Eveline asszony nagy, szép villájának minden szobájában állottak.

Czerniczka kisasszony sokáig kutatott a szekrényekben, miközben egy tekintélyes bankjegyet szorongatott markában. Kis vártatva a varrósobából nagy hangzavar hallatszott; valaki alkudott, beszélt és lármázott. Aztán meg számtalan mindenféle tárgyat szedtek elő ládákból és szekrényekből s végre a beváltott bankjegy tekintélyes maradéka egy mély bőröndben tünt el, mely a komorna személyes tulajdona volt.

Felvidult arczczal, kielégítve a haszontól, melyet az árva gyermek felvétele szerzett neki, gyorsan hozzáfogott Czerniczka kisasszony a kis ruhák összeférczeléséhez. Csak a következő napon jöhettek a szabók és cipészek és varrónők, hogy az ujdonsült kisasszony kelenyéjének elkészítését megkezdjék.

Eközben a kisasszony — megfűrösztve, megfésülve, de még mindig a durva ingben és mezitláb — ott ült a varrósoba padlóján s úgy látszott, mintha, Puckra pazarolván szeretetét, teljesen megfélelkezne a világ minden egyéb dolgáról.

Épp úgy elfeledkezett az egész világról a mély gondolkodásba merült Eveline asszony is. Ebben a gondolkodásában most már senki sem zavarta. A nagy, képekkel, nippekkel, tükrökkel és damaszt-butorokkal gazdagon díszített szalonban mély csend ült.

A félig nyitott ajtókon át a kisebb-nagyobb szobák egész sorozatát lehetett látni, melyekben ugyanaz a félhomály, ugyanaz a csend uralkodott. A lemenő nyári nap ferde sugarai belopóztak a lebecsátott függönyök hasadékain s végigsiklottak a falakon, a szőnyegeken és az aranyos képereteken.

Virágzó rózsák illata és madárcsicsergés áradt be az ablakokon. A hátul fekvő ebédlőben — éppen vacsorára terítettek — poharak és tányérok csörömpöltek.

Eveline asszony elgondolkodott a maga szerencsétlenségén.

Nem nagy túlzás volt, ha igen szerencsétlennek tartotta magát. Sok év óta özvegy már, gyermektelen, egyedül áll. Mélyen érző asszony volt s nem rendelkezett elég vagyonnal ahhoz, hogy mindig ott tartózkodjék, ahol az élet legtöbb örömet kínálja, ahol legkevesebb bánat és üresség vár rá.

Vagyona elég tekintélyes volt ugyan, de mégsem

annyi, hogy kénytelen ne lett volna üzleti gondok és kellemetlen gazdasági ügyek miatt hosszabb ideig oly rútot, szomorú helyen tartózkodni, amilyen Ongrod volt.

Különösen most volt sok dolga terjedelmes, szép ongrodi birtokán.

Különböző szerződéseket kellett megkötnie, néhány adósságot lefizetnie, elkerülhetetlenül szükséges beruházásokat és gazdasági kiadásokat eszközölnie... mindez megakadályozta Eveline asszonyt abban, hogy külföldre utazzék, vagy az ország valamelyik nagyobb városába költözzék be.

Két halálosan unalmas esztendőt töltött el itt.

Mindentől és mindenkitől idegenül, a kisváros prózájától körülveve, vágyódott a magasztos művészi benyomásokra és örömökre, melyek eddig is élete legfőbb kedvteléseit voltak, s melyeket itt teljesen nélkülöznie kellett.

Remete gyanánt élt villájában, képeivel, zongorájával, Czerniczka kisasszonnyal és Puckkal. Ongrod-ban folytatott élete époly tiszta és gáncstalan volt, amely szomorú; mindamelllett lelkiismerete egyre nyugtalankodott.

Szemrehányással illette magát, mert nem gyakorolt elég jótékonyt.

Az a vágy, hogy jót cselekedjék, lényének egyik legfőbb jellemvonása volt. A jótékonyt valósággal szenvedélyévé lett, s az életben gyakran szerzett neki erkölcsi elégtételt. Ezzel az erkölcsi elégtétellel kárpótolta magát a boldogságért, melyet sohasem ismert...

De élete minden javát csak másutt élvezte. Itt, nem tudta, hol kezdje szíve nemes indulatának kielégítését.

Noha sokszor és bőségesen osztogatott alamizsnát, ez nem esett jól szívének, nem töltötte be szívét egészen, s lelkiismeretét nem nyugtathatta meg. A nagyvárosokban munkás, erőteljes jótékonytáshoz szokott, melyet a világban jártas, tapasztalt emberek vezettek, s megbízottai, kik szolgálatába álltak, hol padlás-szobákba, hol pinczelakásokba vezették, hol pedig menhelyekre, szegényházakba, majd ismét jótékonytáshoz eladó asztalkái mellé.

S az a körülmény, hogy lehetetlen volt ily határozottan gondoskodnia a szegényekről, s hasonló jótékonytáshoz intézményeket bevezetnie, élete szenvedéseinek poharában a legkeserűbb ürömcsepp volt.

Egy napon azonban Ongrod-ban mégis csak alapítottak egy »Jótékony nőegyletet«. Eveline asszonyt, mint a városka leggazdagabb lakóját, meghívták, hogy ez egyletben hivatalt vállaljon.

Most végre gyakorolhatja jótékonytáshoz!

Most legalább kielégítheti szívének szeretetre hajló vágyait!

Eleget tett a meghívásnak. Egy egész városrészt osztottak ki számára, melyben a szegényeket kell látogatnia. Azonnal hozzáfogott feladata teljesítéséhez.

Egyik ilyen látogatása alkalmával került el véletlenül abba a házba, melyben a szegény kőműves-család lakott. Ott látta meg Helát. Festői helyzetben találta épen. A leányka egy kutyussal meg egy cziczával játszadozott, majd kiült a küszöbre, hol a napfény aranylóriával szőtte körül szőke haját.

Vagy tán — amint megpillantotta Eveline asszony kocsiját, lovait, a szép és elegáns ruhájú hölgyet, erre az idegen jelenésre szegezte szemét, melynek ragyogó kék színe Eveline asszonyt Itália egére emlékeztette.

Szóval, azonnal rendkívülinek és elragadtatónak találta a gyermeket, megcsókolta arcját, melyen még ott voltak nyomai az imént elfogyasztott zsíros kenyér-

nek. De e zsiros morzsák ellenére is hevesebben dobogott Eveline asszony szíve.

S mikor Janovné kiejtette ezt a rövidke szót, hogy »árva« — Eveline asszony szemét résztvevő könnyek öntötték el! Mindjárt szerette volna, ha a gyermek az övé volna, kizárólag az övé! Szenvedélyes szívének egész áhítatával és hevével, az egyedülléttől mardosott lelkével óhajtotta ezt . . .

S most végre elérte vágyát.

A gyermeket átengedték neki s bizony minden nehézség nélkül tették ezt! Epedő szíve megenyhült e gyermek iránti szeretetben s lelkiismerete, mely a jótettet parancsolta neki, szintén megnyugodhat, ha a piczikét anyai szárnya alá fogadja . . .

De hol is van a pompás kis leány? Hol van a gondviselés-küldte vigasztaló angyal? Miért nem jön már be Czerniczka kisasszony a gyermekkel?

Szegény, kicsi féreg!

Bizonyára nem öltöztették fel még. De bizonyára megmosdatták és megfürösztötték már. Tulajdonképpen fel kellene keresnie a kicsikét a varrósobában, hogy megölelje, megsókolja, szívére szorítsa . . .

(Folytatása következik.)

Szász Károly.

— okt. 19.

Temetni jöttem Ceasart . . . Nagy és hatalmas oligarcha volt az irodalom berkeiben. Szinte három emberöltőn át törvényt szabott, oldott és kötött a literatúrában. Drámairó volt és egyházfjedelem, szónok, kormánytanácsos, mesemondó, lírikus, műfordító és az akadémia vezető embere. Hozzá tartozott a második nagy irodalmi triászhoz: Lévai, Gyulai Pál, Szász Károly. Őket megelőzte Vörösmarty, Petőfi, Arany. Utánuk — úgy hirdették — nem jöhet más csak a Nihil, a semmi. Annyi akadémiai koszorút nyert, amennyit akart, amennyi jól esett neki. Senki szabályosabb stanzákban nem ünnepelte nagyjaink emlékezetét és ünnepi ódáit senki oly lelkesen nem tudta előadni, mint ő. Amit lángoló lelkesedés, férfias kitartás és polgári szorgalom alkothat, azt ő megalkotá. Telhetetlen volt a munkában. Egy akadémiaírára kiróva is sok lenne az a munkarobot, melyet ő elvégzett egymaga. Összeirt és összefordított három könyvtárra valót. Csak azt az egy könyvet nem tudta megírni, mely nevét átörökítse a késő nemzedékeknek, csak azt az egy dalt nem tudta elzengeni, mely a lelkeket megfogja és ajkaihoz tapasztja a szíveket. Övé volt a rimek tisztasága, de megtagadtatott tőle ama benső hullámos rezgés, mely a rimeknek életet ad. Ha sirt, azok papi könnyek voltak; ha nevetett, abban az erő brutalitása nyilvánkozott. Tudott szeretni; de gyűlölni még jobban: meggyőződésből, megalkuvás nélkül, kitartóan, ahogy csak pap gyűlölni, akár buddhista, akár zsidó, akár keresztény . . .

És mégis nagy volt és nagy, becsületes munkát végzett. Nem irodalmi, de eredményeiben messzehatározható nagy kulturmunkát, amidőn egy szenvedésekben elalélt, az öndicsőítésben, duhajkodásban is virtust kereső, elnyomott, kimerült kornak új tartalmat próbált szuggérálni. Tompa Mihály odakiáltotta a nemzet fiatal

óriásainak: »Fiaim, csak énekeljete!« Szász Károly szigorubban fogta fel a helyzetet.

Neki nem telt annyira öröme az álfülemülék csiriplésében, ellenkezőleg, bántotta, mint Aranyt, a siketítő üres hangzavar és volt bátorsága kiadni a ma oly népszerűtlen jelszót: »Menjete a szomszédba és tanuljatek!« Goethét és Byront, Dantét, Bérangert, Heinét adta a nemzet kezébe és lefordította a Niebelungokat. Honfiúi hitele annyira szilárd volt, hogy senki se merte kozmopolitassággal vádolni a nagy idegenimádót, aki át tudta érezni az idegen világhódítók hatalmát, de hatalom nem adatott neki arra, hogy congenialisan megrögzitse apai nyelvén. Hanem úttörői dicsőségét ne merje csorbitani senkisémm, mert amit csinált, az kultúra volt. . . .

Hosszu, lassu halódás jutott osztályrészeül. Nevét, melyet csaknem egy fél évszázadig nap nap után reprodukált minden ujság, minden hírvonat, lassan kezdte belepni az örökké szitáló homok és akinek szük volt Maczedónia, a hirnév elkényeztetett gyermekének az utolsó években be kellett érnie családjá és egy-két jóbarát érdeklődésével. Most pedig meghalt és a homok egyre szitál . . . Terjengő, bőbeszédű siriratot készített a maga számára, lelki szükségből-e, vagy, mert a mult század irodalmi divatjai közé tartozott — ki tudná megmondani? Ha mind, akit szeretett — mondja az epitaphium — egy rózsát ültetne sirjára, vagy csak egy szem fűmagot elszórna rajta, vagy ledugna egy csemetét, kert lenne a temetője; vagy ha — mert az ember hálátlan — mind egy-egy kövecset dobna rá: piramis emelkednék a sirja felett. — Ő az emberek még annál is hálátlanabbak! Se rózsá! Se kavics! Az idők forgatagában eliramodnak a sirok mellett az emberek s észre nem veszik. Egy pillantás — egy áhítatos gondolat — de ez a semmi is csak a genie kiváltsága . . . . . Aki kevesebb, annak nincs jussa rá . . . Temetni jöttem Ceasart . . .

Antonius.

A tudomány jegyében.

Vásárhelyi Pál.

A jövő vasárnap leleplezik Szegeden Vásárhelyi Pál szobrát. Megkapja tehát az »oszlopot érczből« az, akinek nevét a szakkörökön kívül eső régiókban már csaknem eltemette a feledés pora. Pedig egyike volt azoknak, akik komolyabban és eredményesebben dolgoztak a magyar reneszánszon, mint sok más, akinek a nevét ismeri minden iskolásfiu.

Igaz, hogy azok az ismertek rimeket raktak sorra és az örökké érdekes »széptan«-nak voltak lessingi művelői, Vásárhelyi Pál pedig csak mérnök volt. Azaz, hogy nem is mérnök, hanem csak indzellér, ködvágó, avagy földkóstoló, ahogy abban az időben — 1795-ben született és 1846-ban már meghalt, — neveztek azokat a pályatévészett embereket, akik nem a korpusz-jurisznak, sem pedig a diákoskodó-németeskedő humanizmusnak szentelték neki az idejüket.

Magyar ember, sőt — micsoda eltévelyedés tőle! — magyar nemes ember létére bizony nagyon lenézhettek akkor, hogy földdel, vízzel, sziklakkal foglalkozik és Horatius vagy periratok helyett hosszú és nyomban anekdotává váló tubusokba nézeget bele, diétai beszédek helyett teljesen érthetetlen négyesöveget, meg karikákat eszkábál össze a papírosan.

Lenézték és ma felnézünk rá. És ma megértjük, hogy a lelke Széchenyi és Petőfi lelkének volt a rokona. Az előbbivel a Duna, az utóbbival a Tisza hozta össze.

Széchenyivel az élete delén, — alkonyat volt az már neki! — hozta össze nem a véletlen, mert az nincs, hanem a kongeniálitás kényszerítő ereje. 1832-ben, amikor a legnagyobb magyart kinevezték közlekedési és hajózási biztossá, Vásárhelyi a Dunatérképezés vezető mérnöke volt s a kettőjük hivatalos érintkezéséből támadt a Vaskapu szabályozásának az akkori technikai tudás szerint gigantikus tereje. Megcsinálni nem tudta a valóságban is ezt a gondolatot, de Vásárhelyi megcsinálta a balparti hajóvontató-utat s a Vaskapu teljes megnyitását ráhagyta örökül a mi nemzedékünkre.

A második nagy széchenyii és dunai gondolat, a Lánchíd, eszméje szintén Vásárhelyi agyában kezdett kibontakozni a pusztá elgondolás kódéból, ő irt először A budapesti állóhid tárgyában.

Mind a Vaskapu áttörése, mind a Lánchíd megvalósult és Vásárhelyinek mégsem ezek a legnagyobb gondolatai, hanem az, ami nem valósult meg, — a Tisza igazi szabályozása.

A Tisza!

Ez a nagy titok, amelyet csak két ember tudott megérteni teljesen, amelynek a csodálatos kanyargása, fönt a tokaji hegyek között való sietős rohanása s lent az Alföldön lassu örvénylése, elhalkuló kényelmes hömpölygése csak két lélekben revelálódott meg úgy, ahogy igazán igazság: a Petőfi Sándorban és a Vásárhelyi Pálban. És mind a kettő megmondta, hogy mi és ki az a Tisza. De míg a Petőfi elmondását mindnyájan megkaptuk és mindig élvezhetjük, addig a Vásárhelyiét csak sirathatjuk, mért elveszett örökre.

A Tiszának a vizek között csak két rokona van. Egy kisöcscse a lombardiai Po, meg egy nagyon öreg nagybátyja, a kínai sárga-folyó, a rettenetes víztömeget czipelő Hoanghó. Ezek hárman egy sorsra termettek. Magas hegyek szülik mind a hármat s a felső folyása mind a háromnak sebes, gyors, olyan erőszakos, hogy a követ is homokká és iszappá zuzza. A középső folyásában pedig mind a három egyszerre Alföldre ér, ellustul, szinte eséstelen mederben, lassan siklik tovább és amit a hegyek közül törmeléknek szakított le a zudulása, azt lent a völgyben a lassu víz lerakja iszapnak. Mind a három folyó folyton emeli, gyarapítja a saját medrének a fenekét. Ez a három vízkigyó lassan, nyugodtan és szinte öntudatosan emeli a maga tükrét folyton feljebb, folyton magasabbra, hogy föléje kerekedhessék a partjain elterülő emberi kulturának.

Es ez irtózatoss veszedelem. A Hoanghó amikor 1852-ben lerombolt mindent, amit emberi mesterkedés tudott emelni az árja ellen, egész Magyarországnál nagyobb területet árasztott el vizözönnel s új medret vágva magának olyan távolságban, mint Budapest van Berlinton egy egész nemzedéket kiirtott. A Hoanghó régi és új folyása között levő területen nem él ember ma sem, akinek az apja ott született volna. Mert ott meghaltak félszáz esztendővel ezelőtt apák, anyák és gyermekek. Mindenki.

A Tisza nem hord huszad annyi vizet sem, mint a Sárga-folyó, de — ő is »le fogja tépni lánczát.« A Tisza, hogy nem a Vásárhelyi terve szerint szabályozták meg, örökös, elkerülhetetlen és multhatatlanul eljövő veszedelmé az egész magyar Alföldnek. A Damokles kardja, amely folyton följebb és följebb emelkedik, hogy annál nagyobb rontással

zuhanhasson aztán alá. Tigris, amely megszelidíthetetlen, pedig háziállattá lehetett volna tenni.

A Tisza árterülete, vagyis az a föld, amit a vize áradáskor járt, a szabályozása előtt majdnem kétszáz négyesögmértföld volt. Voltak helyek, ahol árvíz esetén hetven kilométer széles volt az a terület, amelyen a Tisza volt az ur. És nem napokig, hanem a tavasz kezdetétől a nyár végéig. És amikor a folyóvíz visszavonult a medrébe, őrszemnek mindenféle szanaszét hagyott nagy tavakat, óriási kiöntéseket, posványokat, holt pocsolyákat, hogy őrizték a birtokát, amíg tavaszra majd megint visszajön.

Rengeteg mennyiségű és őseréjű termőföld volt hasznavehetetlen a Tisza mindenéves árvize miatt. Természetes, hogy minden tanult mérnöknek, ha a Tisza-szabályozás problémájára botlott volna az esze, feltétlenül csak ez az óriási terület lebegett volna a fantáziája előtt és hamar meg is találta volna rá az orvosságot: árvízgátakat kell emelni. Nagy pénzzel, de nagyobb vagyon megmentéséért. Szóval, ugy-e egészen nyilvánvaló, hogy a Tisza-szabályozás pusztán csak egy kérdés? Az ármentesítés kérdése, vagyis az a feladat, hogy a folyót töltések rakonczájába fogjuk. Ez egészen világos igazság.

De emellett az igazság mellett Vásárhelyi Pál meglátta a másik, lappangó igazságot is. Azt, hogy, ha a Tiszát szélesen épített gátakkal veszik körül, amelyek közé odaesik minden kanyarulatá, akkor csak jobb módot kínálnak neki a saját maga feliszapolására. És mivel a töltéseket elvégre mégsem lehet egészen a felhőig emelni, tehát nyilvánvaló, hogy az árvízkatasztrófának előbb-utóbb be kell állani. És mentül később áll be, annál szörnyűbb lesz, mert az önmagát emelő víztükör helyzeti energiája évről-évre, napról-napra jobban feszül.

Olyan Kolumbus-tojása ez így utólag: A Tisza szabályozásának nemcsak egy feladata van, nem pusztán az ármentesítés, hanem az is, hogy az árvíznek gyors lefolyást kell adni, hogy magával sodorja az iszapot is. Tehát a Tiszát *szűk töltések* közé kell fogni és a kanyarulatait átvágásokkal győzni le. Ami a folyót megrövidíti, tehát az esetét meredekebbé teszi s az iszapolás lehetőségét megcsökkenti.

Vásárhelyi így készítette el a szabályozó-tervet. Szűk gátakat tervezett és százezer kanyarulat átvágással a Tisza mai hosszát a kétharmadára akarta redukálni. És úgy tervezte, hogy a töltéseket felülre lefelé kezdjék csinálni, az átvágásokat meg alulról fölfelé.

Készen volt a terve és 1846. április 8-án előterjesztette a Tiszavölgyi Társulat értekezletének. És azon az értekezleten egyszer csak arcczal ráesett a kibontott vázlataira és számításaira. A szél megütötte és meghalt.

És akkor jött Paleocapa. Pietro Paleocapa, az akkor még osztrák Lombard-Velenczének császári építési főigazgatója. A kitűnően iskolázott mérnök, aki tudott mindent, — amit csak meg lehet tanulni iskolában és akadémián. És távol a lelkétől minden olyan szentimentalizmus, amit ingenuozításnak, a feladat megértésének, a logaritmus-táblán és figuráns-felállításon kívül eső intuíciónak neveznek tudatlan poéták.

Jött Paleocapa, a maga teljes akadémiai készülségével. És azzal az előre feltett szándékkal, hogy a Tisza is csak folyóvíz, akinek nincs egyénisége. Vagy ha van, hát azt írja meg róla Petőfi Sándor, az elég bolond hozzá. A földmérés tudományának megvannak a szent szabályai, amelyekhez a természetnek mir nix, dir nix alkalmazkodni kell. A ketszerkettő még a magyar Alföldön is négy és a logarléczet még a Tisza sem nézheti viccnek.

Jött Paleocapa és felülvizsgálta Vásárhelyi tervét. És nagy elismeréssel nyilatkozott róla. Csak azt a kettőt kifogásolta benne, hogy nagyon szűkre tervezte a töltéseket és nagyon sok átvágást csinált. E tekintetben módosított is

valamelyest az ázsiai embertől egészen elfogadható terven. A töltéseket széttolta úgy, hogy a Tisza minden kanyarulata közéjük esett, az átvágások számát pedig százegyűről leszállította tizenötöre.

Aztán re bene gesta hazament Lombardiába, hogy tovább szabályozza a Pot. A Po vize tudvalevően ma már annyira feliszapolta magát, hogy töltései között a meder *feneke is* több méternyi magasságban van a folyása mellett fekvő falvak és városok tornyának a keresztje felett. De ez nem baj. A hivatalos tudomány szerint az árvíz-töltéseket fel lehet emelni akár a felhőkig is. A kétszer-kettő-négygyel ezt azonnal bebizonyíthatom. És ami lehetséges a Po vizénél, az épen olyan lehetőség a Tisza mellett is. Petőfi csak fantáziált, Vásárhelyi Pál pedig elandalodott, ködvágó volt.

Akit a tervével együtt helyre kellett igazítani. És Paleocapa helyreigazította nemcsak a tervével, hanem a Tiszával együtt. És ezért most nő, nő, folyton nő a Tisza az Alföld feje fölé, mint bizonyos, elkerülhetetlen és naponkint erősbödő veszedelem. A lassan összeszűrődő iszap-szemékből, a folyóvizek e nedves homokórájából egyszer ki fogja kongatni az éjfélt. A kísérteteknek azt az óráját, amikor az örült megint letépheti lánczát. És elvisz magával mindent . . .

Elviszi Szegedet is. De Vásárhelyi Pál szobránál megáll és azt nem bántja. Én tudom, hogy nem bántja. Mert nekik négyüknek, Széchenyinek, Petőfinek, Vásárhelyinek és a Tiszának egy a lelke. És a daimónion tiszteli a daimónont.

Paganel.

A békitő.

(Történik egy egyszerűen butorozott polgári lakásban. Személyek: A HARAGOS, aki mogorván ül a hintaszékben, és TÓT UR, aki épp most lép be.)

TÓT UR: Van szerencsém.

A HARAGOS: Hozta isten Tót ur. Üljön le Tót ur. Hogy van Tót ur? Iszik borovicskát Tót ur?

TÓT UR: Bűzös szeszt nem iszom.

(Náday előkelőségével veti bele magát egy fotelbélbe.)

A HARAGOS: Sejttem, miért jött, Tót ur. Őszintén megvallva nem is bánom, hogy eljött. Ha sejtelmem nem csal, önt a Kovász küldte. Én a Kovászszal már egy éve haragban vagyok és nagyon örülök, hogy kibékülhetek veled. Hát mit üzent a Kovász, Tót ur?

TÓT UR: Milyen jó esze van magának! Valóban, az ő megbizásából jöttem.

A HARAGOS: Ismerem az ilyen megbizásokat. Az embert megkérlik: »Kedves izé, menjen el ahhoz az izéhez, és mondja meg neki ezt meg azt . . . szóval békítsen bennünket össze, anélkül, hogy az én önérzetem csorbát szenvedjen«. Ugy-e így volt?

TÓT UR: Akkurát.

A HARAGOS: Nálam könnyű dolga lesz, mert én szeretem a Kovászt és hajlandó vagyok jóban lenni veled.

TÓT UR: Akkor nincs is sok beszélőnivalóm. Nagyon örülök, hogy nem valami csökönyös bivalylyal van dolgom. Amit a Kovász az ön feleségéről mondott, azt bocsása meg neki.

A HARAGOS: Amit a Palánkaynak mondott.

TÓT UR: Mondta az, szegény, mindenkinek, aki csak az utjába került. De el kell nézni neki, mert a Kovász nemcsak gazember, hanem számár is.

A HARAGOS: Másoknak is mondta? Ezt nem is tudtam.

TÓT UR: Járt a szája. Emberi dolog. És aztán ki az ördög hiszi el az ön feleségéről, hogy egy huszár-főhadnaggyal kocsikázott lefüggönyözött kocsiban?

A HARAGOS: Ezt mondta?

TÓT UR: Hát nem ezt mondta?

(Kinos szünet.)

A HARAGOS: Én úgy értesültem, hogy azt mondta, hogy a feleségem *sétált* egy főhadnaggyal. De ez egészen más . . .

TÓT UR: Ugyan kérem, ne komplikáljuk a dolgot. A Kovász nem tehet róla, hogy eljárt a szája. A Kovász egy szegény rongy ember, akire nem kell adni.

A HARAGOS: Lefüggönyözött kocsiban?

TÓT UR: Hagyja. Gyerékség az egész. Ön bátran kibékülhet vele. Legföllebb elhurcolkodik innen a Józsefvárosból . . . mert a dolgot csak az egész Józsefváros tudja. Átmennek lakni Budára.

A HARAGOS: Az egész Józsefvárosnak elmondta?

TÓT UR: Józsefváros? Hahaha! Kaczaj! Én mondom önnek, hogy kaczaj! A Ferenczváros kutya? Hát a Tisztviselőtelep? De Budán még nem tudják.

A HARAGOS: Ezt nem hittem volna . . .

TÓT UR: Elnézőnek kell lenni. A Kovász egy agyalágyult. Ő nem rosszakaratból tette tönkre az ön családi becsületét . . .

A HARAGOS: Hát ön azt gondolja, hogy tönkretette?

(Kinos szünet.)

TÓT UR (kiméletesen): Na . . . szo, szo . . .

A HARAGOS: Én azt hittem, valami kisméretű pletykáról van szó, de ha . . .

TÓT UR: Na most megint föltüzeli magát. Nem érdemes. Költözzenek vidékre és ne törődjenek többet azzal, amit az egész város beszél.

A HARAGOS: Hát Budára se . . .

TÓT UR: Én nem tenném. A világnak komisz a nyelve, de még komiszabb a füle. Mindent meghall. De a Kovász nem az oka. A Kovász — bocsásson meg az erős szóért — egy fegyházba való ember. Az ilyeneknek mindent el kell nézni. Én megbocsátanám neki az ön helyében. még azt is, hogy azt mondta: ön pénzt kapott attól a huszártisztától.

A HARAGOS: Ezt mondta?

TÓT UR: Hát nem ezt mondta?

(Kinos szünet.)

A HARAGOS: Ugy látszik, mégis önnek van igazsága. Ez a Kovász egy becsstelen fráter.

TÓT UR: Én ezt mondtam?

A HARAGOS: Hát nem ezt mondta?

TÓT UR: Én . . .

A HARAGOS: Most már nem is hallgatöm tovább. Még ma írni fogok neki egy levelet, amely hemzsegni fog a becsületsértő kifejezésektől. És meg fogom rágal-

mazni őt magát, meg fogom rágalmozni a... van felesége?

TÓT UR (kezait dörzsölve): Van.

A HARAGOS: A feleségét, az apját, az anyját...

TÓT UR: A nagyapja még él.

A HARAGOS: Akkor a nagyapját is. És legközelebb megvárom az utcán és el fogom verni, mint a két-fenekü dobót.

TÓT UR: Nagyon sajnálom, hogy önnel nem lehettem semmire. Pedig a legjobb akarattal jöttem ide. Ugy látszik, mégis csak egy csökönyös bivalylyal van dolgom.

A HARAGOS: Mindegy, ahol meglátom, agyonverem.

TÓT UR: Kovász ur nagyon fogja sajnálni a dolgot. Megyek és referálok neki.

A HARAGOS: Kitépem a tüdejét.

TÓT UR: Itt lent várja az eredményt szivszorongva a kapu alatt.

A HARAGOS: Igen? Na hát majd megszorogatom én a szívéét.

(Lerohan a kapu alá.)

A KOVÁSZ (ragyogó arczczal): Béke?

A HARAGOS: Béke. Béke az egész vonalon. (Negyvenszer vágja pofon a Kovászt.)

A KOVÁSZ (mikor közben egyszer-kétszer lélekezethez jut): Mi ez? ... Mi ez?

TÓT UR (a negyvenedik pofon után): Én az ön helyében megbocsátanék a Kovásznak.

A HARAGOS (aki már a Kovászon fekszik és dagasztja, gyurja, gyomrozza, tüdőzi): Nesze béke... Függönyös kocsi? Huszártiszt? Pénz?

TÓT UR: De uraim! De uraim!

A KOVÁSZ: De hiszen én meghalok! Kérem! Mért térdel éppen a májambra? Jaj! (Rug, ahogy tud.)

TÓT UR (mosolyogva): De uraim! De uraim!

Molnár Ferencz.

A háboru réme.

— okt. 18.

Kikeletkor az angol király szép csöndesen, inkognitóban volt Párisban. A párisiak még nem sejtettek semmit és Edvárd király nyakába sózták az összes kuplékat, vicceket, amely megtiszteltetésben máskor a lapátszakálu belga király szokott részesülni.

De már májusban mindenki tisztában volt vele, hogy háboru lesz. Sajátságos borzongás futott végig az embereken és ez a tavaszi láz, amelyben Páris borzongott, bennünket, idegeneket is megérintett. Még mélyebben vettük le a kalapunkat párisi szokás szerint a háromszinü zászló előtt, amelyet a csapatok lengettek. A »háboru« ott volt minden ember szájában. De nem a revanche kicsit Don Quijote-szerű fellángolásával, hanem azzal a komoly aggodalommal, amely egy szorgalmas iparüző és kereskedő városon végigfut, amikor a háboru felhői jelennek meg a szemhatáron. Akkor volt ez, amikor a francia kormány óvatos, de határozott álláspontot foglalt el a német császár marokkói kirándulásával szemben.

A parlamenti folyosókon és az újságírók közt mint kulisszatitok járt szájról-szájra az a hír, amit most a Delcassé levele világgá kürtölt, hogy Anglia be fog masirozni Német-

országba, ezuttal mint Franciaország barátja és szövetségese.

Élénken emlékszem, hogy abban a boulevardi kávéházban, ahol délután öt és hét közt aperitifre és beszélgetésre gyűlnek össze a közeli lapok szerkesztőségéből az újságírók, a háboru volt az a téma, amelyről a legkomolyabban tárgyaltak. Jean Hess, aki Algirról irt könyvet és aki alapos ismerője az északafrikai viszonyoknak, a német császár marokkói utazásáról tartott hosszú kávéházi conferenceot. De a legszivesebben azt az alacsony, kifogástalan elegáncziájú japáni urat hallgatták, aki a francia hadseregben szolgál és a párisi katonatisztek szokása szerint polgári ruhában jelent meg a kávéházban.

Amit ez a japáni mondott, nemcsak azért volt érdekes, mert mint hozzáértő katona beszélt a háboruról, hanem róla mint félig idegenről feltették, hogy objektivebb lesz, mint bármely párisi.

A kis katonatiszt egész pontosan elmondotta, hogy szám szerint is mennyivel nagyobb a francia hadsereg, mint a német. És igen elmésen fejtegette, hogy egészen más viszonyok közt találkoznék össze most a két hadsereg, mint ezernyolczszázhetvenben. A németeknek most sem Moltkejuk, sem Bismarckjuk nincs. Katonáikat meglehetősen demoralizálták azok a leleplezések, amiket a szocialista újságok a kaszárnyai kinzásokról közöltek. A Bilsé-affaire a német katonatisztek korrumpáltságáról rántotta le a leplet. Szerinte a diadalmas német hadsereg a lefolyt harmincz évben, amely alatt elkényeztették, egészen elzüllött. A porosz drill sokkal több szocialistát nevelt, mint jó katonát. Franciaországban ellenben a harmincz év alatt folytonosan a lövészek javításán, a katonák kiképzésén dolgoztak. A legénységgel való humánus bánásmód nemcsak jelszó volt, hanem, amióta olyan minisztériumok vannak, amelyek a szocialistákkal kénytelenek jó barátságban lenni, a katonákkal való bánás egyenesen mintaszerű a francia hadseregben. A katonatiszti kart ugyan megbolygatta a politika, a Dreyfus-ügy és legutóbb az a leleplezés, hogy a szabadkőművesek állítólag listát vezettek azokról a tisztekről akiknek a politikai pártállása a kormánynak nem tetszett, de a francia kormány idegen katonatisztekkel, különösen japániakkal igyekezett pótolni azt a csorbát, amit a politika ütött. Épp a legragyogóbb argumentumát akarta kivágni, amikor megjelentek az esti lapok és híret hozták annak a parlamenti interpellációnak, hogy egy naczionalista képviselő megtámadta a hadügyi kormányt, mert nem gondoskodik eléggé a német határszélen levő várak és erősségek jókarban tartásáról. Az emberek valóságos gyűlölettel lobogtatták az újságot, hogy épp ilyenkor derülnek ki az ilyen hanyagságok, amikor az ország háboru előtt áll. És valósággal puskaporszagúvá lett a levegő, amikor egy másik újság azt a hirt hozta, hogy a francia határszélen két hadtest van mozgositva. A lap nem volt megbízható, de az emberek akkor komolyan hittek a híradásában.

Párisi ismerőseim azzal bucsuztattak el, hogy szomorú idők következnek, háboru lesz és az utolsó éjjelen, amelyet egy cabaretben töltöttem, annyi hazafias dal hangzott el, amennyi Boulanger és Paulus óta talán még soha. Mikor Strassburg felé robogott a vonatom, kíváncsian vizsgáltam, hogy a legveszedelmesebb határszélen micsoda nyoma van a közeledő háborunak. Seholy katona nem volt látható, az auricourti vámon olyan hanyag volt az ellenőrzés, mint békés időkben.

Nyugodt és kedélyes müncheniek közé kerültem, akik szintén a háboruról beszéltek, de fölényes, önérzetes hangon. Néhány fiatal ember mutatta is a katonai behívóját, amelyet aznap kapott váratlanul.

— Mi nem provokáljuk a francziákat, de ha jönnek, készen leszünk — mondogatták a sörházi politikusok.

De általában a németek sokkal kevésbé várták a háborút, mint a francziák, akik már szinte kész dolognak tekintették.

Olyan sajtóságos volt ez az utazás, amely a két országon vitt keresztül és amelyen a háboru réme ugyszólván velem utazott a francia ujságokkal, amik már jószolták előre az ágyudörgést. A veszedelem gyorsan elmúlt, de hogy mennyire komoly volt, azt a Delcassé levele nyomán támadt hallgatag beismerések mutatják.

—ni.

INNEN-ONNAN.

○ Uj betük. Aki úgy kutyafuttában nézi, persze észre se fogja venni, hogy valami nagy változás történt ezen a lapon. Uj betük vannak benne. Még pedig miféle uj betük? Szedőgépes betük!... Nem akarunk belőle valami nagy dolgot csinálni, hiszen az olvasónak egészen mindegy, hogyan kapja az olvasni valót: gépszedéssel-e vagy kézi szedéssel. Pedig van a dologban valami nagy változás. A gépszedéses nyomás mindig új, és mindig friss, tiszta és könnyen olvasható. Olyan a gépszedéses lap, mint a májusi bor. Nem az a fontos benne, hogy bort ittunk (pedig az is nagy dolog), de hogy május is van hozzá. A frissesség, a tavasz, az új dolog, az érintetlenség a jelentős a májusi borban. Nemkülönbben a gépszedéses nyomásban is. Régi gondolatokat így is kaphatunk, de régi betüket nem. És mégis, többet ér egy régi gondolat friss öltözetben, mint valami új dolog régi rongyokban. Mi pedig azon leszünk, hogy az új köntöshöz új formákat is találjunk...

* * *

○ Az udvari páholyok. A Népszínházban — azaz a budai és városligeti fiók-intézeteiben — százszor adták a Smolen Tónit. A Smolen Tóni ezzel egy cseppet sem lett jobb, de a Vidor Pál kasszája sokkal jobb lett. Ahány tele házat megért Vidor Pál, annyi mosolygós ábrázattal sétált végig a Kossuth Lajos-utcán: »Ugy-e, én vagyok a világ legelső színidirektora?« Valóban, ő nagyon jó színidirektornak bizonyult, bár a Smolen Tóni mindezek dacára nem nevezhető a legjobb szinpadai műnek. De a siker mindent igazol. Még a nagyképüség is és az izléstelenség.

De a Smolen Tóni miatt a Népszínházról elvették az udvari páholyok bérletét. Valami évi nyolczezer koronát. Elvették, mert elvégre mégse lehet kívánni, hogy állandó páholyt tartson valaki egy színházban, akit állandóan becsmérelnék ebben a bizonyos színházban. A pap se fog bérletet tartani a pokolban. Pozsgay Miklós se lesz Az Ujság éves előfizetője. Apponyi Albert gróf se fizet tagdíjat a szabadelvü-pártkörben. Vázsonyi Vilmos se jár el a szocialista népgyűlésekre. Fejérváry Géza se volt ott a képviselőház elnapolásán. Küry Klára se bérel zártszéket a János vitéz össz-előadásaira. A Hét se hivatalos közlönye a koalíciónak.

De a Népszínház azért sirva fakad, hogy az udvari páholyok bérletét elveszik tőle. És Vidor Pál szomorúan sétál a Kerepesi-uton: »Ugy-e, én vagyok a világ légszerencsétlenebb szini-direktora?«

A dolog komikus. Csak egy a szomorú benne. Nem az, hogy az udvarnak igaza van, mert nem bérel páholyt a Smolen Tónihoz. De az, hogy a Népszínház sir, amikor nincsenek udvari páholyai...

* * *

¶ Roosevelt, a bátor. A bátorság kritériumai is változnak és egyre kisebbé válik azoknak a száma, akik bátrak: l'art pour l'art, bátrak mindig és mindenütt, okkal és ok nélkül, s akikről Herczeg Ferencz azt mondja, hogy még

reggel a langyos kádfürdőbe is bátran mennek. Kevés bátor ember érzi meg az idők e szelét és igen sokszor megjelennek még körünkben a mult eme kedélyes alakjai. Peczkesen járnak, nem ijednek meg a sötétben, nem félnek a krakélerektől, nem rettennek vissza még attól sem, hogy az égő házba berohanjanak. Az »Órangyal«-ban, a Vigszínház slágerében mondja valaki: »A tűzbe mennél értem? Ugyan, édes öregem! Arra ma már külön emberek vannak, a tűzoltók, akiket azért fizet az állam, hogy a tűzbe menjenek.« Mint sok egyébben, úgy ebben is okosan cselekedett Teddy, a nagy Roosevelt. (Hogy ne mondjam: Rooseveltt, a nagy Teddy.) Kapta magát és elhatározta, hogy körutat tesz egy sárgalázás vidéken. Mint az ujságok nyomtatják, az elnököt ezen az utján az amerikai tengerészeti főorvosa fogja kísélni, akinek az lesz a feladata, hogy valahányszor egy moszkító megcsípi az elnököt, elővegye a bicskáját és kivágja a szurás helyén a húst, mint ahogy a férges pontot kikanyarítja az ember az almából. Ez már valamiképpen hasonlít a modern bátorsághoz. Eleven húst vágatni — még pedig a magáét — ebben van valami ujszerűen hősiesség. De azért ez se tiszta munka. Itt is van baj. Először is túlságosan vidám az eset. A szunyog mint ellenfél még mindig nem elég rettenetes. Aztán az az »itt állok a furóval« jellegű orvos is muzsika után kiabál. És végül, azaz másodsor: Amerikában az ilyesmi befektetés az elnök részéről. Ez a sárgaláz majdan voksokat jövedelmez. És Tivadar majdan a sebeit fogja mutogatni, mint a római konzuljelöltek. Ez közel jár az igazi bátorsághoz, de még mindig nem az igazi. Ez is még csak amolyan pót-bátorság, kurázi-czigória, amelyből hiányzik a zamat. Az is meglehet, hogy bennünk van a hiba, és ez a fogalom nem változott, hanem elavult. Meghalt. De remény azért van. Teddyben van ötlet. Ő még talán föltámasztja.

* * *

◎ A lynch. A szabad Amerika polgárai ujabban hangos torokkal követelik, hogy a négerék lynchelését törvénybe kell iktatni. A lynch odaát igen kitűnő népmulatság, nem csoda tehát, ha a derék amerikaiak legalább is minden vasárnap délután, ahelyett, hogy a kávéházakban alsóst játszanának Rosdestvenskyvel és Gromobojjal, lynchelni szeretnének. A négerék megsütése van bizonyára olyan élvezet, mint nálunk például az ökörsütés, de azért még senkinek se jutott eszébe, hogy az ökörsütést törvénybe kell iktatni. Igaz, hogy a néger ember, az ökör meg ökör, s ezért csak dicsőíteni tudjuk az amerikai polgárokat, kik humánusak annyira, hogy ezt a megkülönböztetést megteszik s a világot sem akarnak négereket nyársra huzni másképp, csak úgy, hogy előbb ezt a mulatságot — törvénybe iktatják.

* * *

○ Bartha Miklós. Ha az ő hangján kellene beszélnünk a haláláról, bizonyosan ezeket írónk:

»Elment. Itt hagyott bennünket. Körülnézett előbb, hogy mit hagy itt, körülnézett azután, hogy hova megy el. És mivel jobbat látott fenn, mint amit látott lenn, elfordult a valóságtól, és ment a reményések után. A nemzet is kövesse. Ha nem is követi az utján, de kövesse az irányát. Ne menjen a megsemmisülésbe, de menjen a megtisztulásba. Ne keresse a végleges nyugalmat, de keresse a teljes tisztaságot. Mert jobb a megdicsőülés, mint a megalkuvás...«

Mivel azonban az ő hangja az ő lelkével elszállott, beszéljünk a magunk hangján róla:

»Nagy is volt és kicsi. Igaz is és valótlan. Erős is és bátor-talan. Csengő szavú és rekedt kiáltásu.

Hódoljunk e nagyságának és kerüljük a kicsiségét. Hajoljunk meg az igazi előtt, amik talán voltak, és forduljunk el a valótlanságaitól, amik valóban nem hiányoztak. Az erőben legyünk követői, a bátortalanságban megtagadói. És hallgassuk

a csengő szavát és dugjuk be a fülünket a rekedt kiabálási elől.

Szeressük a halálában, akire haragudtunk az életében . . .

* * *

† **A Zichy-Vénusz.** Ugylátszik, meg van írva, hogy a Vénuszok mindvégig kalandos életet éljenek A Zichy Jenő Vénusza most már a városligeti tó partjára is kívánczik. Régi módi erkölcháboru is tört ki miatta. Elvigyék a Vigadóba? Ne vigyék a Vigadóba? Addig vicceltek, lármáztak, míg végre mégis a Vigadóba kerül. A városligeti tó partja Vénusz nélkül marad. A békák és a korcsolyázó kislányok erkölce is meg van mentve. És a gavallér magyar mágnás ezuttal ismét büszke lehet arra, hogy egy hölgyet megvédelmezett a köz rágalmai ellen. Még az a vád sem érheti, hogy önző célból cselekedett. A kő-Vénusz hálátlan, és csak a Heltai meséiben történt meg, hogy elment valakinek a garszonlakására. És a kőből faragott Vénuszok emlékiratai új fejezettel szaporodtak. Van valami rejtelmes erő ezekben a márvány-asszonyokban. Mindig baj volt velük. A Melos szigetén kiásott Aphrodite, vulgó: a milói Vénusz valóságos regényt élt át attól a szántóvető paraszttól kezdve, akinek az ekéje megakadt az ő márványkeblében egészen addig, amíg a Loureba nem került 236-ik számnak. A Vatikánban pápai botrányok valának s a Vénusz pléhből készült zsüpont kapott. És most, ime megvan a magyar Vénusz-kaland is, Bajok, lármázások, cikkek után végre kiáll a placzra a Huszár Adolf istennője is. De simán ez se ment. Feltűnt ez is. Gyönyörű szimbolizmus ez, amely nem veszít az erejéből. Ezek a kő-nők bajt szőnek, veszekedést inspirálnak, pénzbe kerülnek, gavallérokat mozgósítanak, s végül összeköttetések révén diadalmaskodnak az intrikákon. Nem nyugszanak ezer éves korukban sem. Asszonyok, mindörökké. Igazán csak elenyésző kis differenzia, hogy nem husból és vérből vannak. Most kezdenek rájönni, hogy ez talán mellékes is . . .

* * *

○ **A legifjabb király.** Most már egészen bizonyos, hogy Norvégia új királyt kap. Eddig az nem volt tökéletesen bizonyos, hogy ki lesz ez az új király. Károly dán herceg, vagy nem Károly dán herceg? A dolog voltaképpen mindegy: Károly dán herceg vagy Valdemár nem dán herceg, — egyik tizenkilencz, a másik egy híján husz. Az európai koncertnek, nemkülönben az érdekelt népeknek is mindegy, hogy Károly dán herceg lesz-e. Amikor királyt választanak a népek, ugyanolyan a helyzet, mint amikor képviselőt szemelnek ki a választók. Van lelkesedés, van ivás, van zászlólengetés, van fejbeverés, de senki se tudja, hogy miért lelkesedett, miért ivott, miért lobogtatott zászlót és miért vert be fejeket. A képviselőkről és a királyokról rendszeren csak utólag sül ki, hogy rosszul választották őket.

SZINHÁZ.

A bolygó görög. Croquis-humor és programzene — ez a kettő került együvé a Pásztor Árpád és Buttykai Ákos operettjében. Tanulsága pedig, hogy Pásztor Árpád valóban a Királysínház szerzője, Buttykai Ákos ellenben csak úgy került oda, mint a diplomás ügyvéd a díjnoki sorba. Ez a kiváló zeneművész és okvetetlenül fényes hivatású zeneszerző miért ír operettet a Királysínháznak, mikor csak operát tud írni a magyar királyi operaház számára? Ez nem A bolygó görög kritikája, hanem a mi zeneirodalmi kulturánk jellemzése. Buttykai munkája értékes és gyönyörű. Sajnáljuk érte Fedák Sárít, aki sohasem ambicionálta, hogy Krammer

Terézszel versenyre keljen és imo mégis az ő szerepét kénytelen énekelni a Királysínházban. És sajnáljuk Buttykait, akinek néha eszébe jut, hogy operettet ír s léhaskodni kellene. Milyen kellemetlenül léha tud lenni ez a finom elmekor lényétől idegenül léhaskodik! Ugy jár, mint a tisz, tességes asszony, aki bakát akar csábitani. Az utánzat ügyetlensége mellett a tisztességes asszony okvetetlenül túlesz a konyhalányon. A színház különben megbecsülte ez értékes dalművet, szépen állította be s a közönség is észrevette, hogy itt nem közönséges termékkel van dolga s ezért kellő tisztelettel leplezte közömbösségét. Hiába, János vitézzel jó ideig nem lehet konkurrálni.

A szerelem iskolája. Három évtizeddel ezelőtt a magyar dráma revelációja volt Rákosi Jenő darabja. Ma mint érdekes és értékes dokumentum szerepel arról, hogy harmincz év alatt a világ mennyit változott s vele Rákosi Jenő is. Ez a fényes elme nyugodtan a magáénak vallhatja a »Szerelem iskoláját«, mert lépést tudott tartani azzal a korrallal, mely nincs és mesés darabját, a benne lüktető poézist elavulttá tette. Nagy ünneplést hozott számára e darab föllevenítése s méltó hódolata a Nemzeti színháznak irodalmunk e vezető egyénisége iránt, hogy a multnak feledékenységéből kimentette.

A csöppség. A Magyar-színháznak sehogyan sincs szerencséje. Az a baja, hogy a legkitünőbb darabokat, miket színrehoz, nem méltányolják, ellenben a legrosszabb eredetieket neki hozzák. Hogyan jutott eszébe Fényes Samunak vigjátékot, polgári vigjátékot írni, megfoghatatlan volna, ha nem jutott volna már eszébe történeti drámát is írni. Végzetes baja ennek a szegény embernek, hogy egy sikere elkábitotta és most kötelességének tartja az akkori főnyereményt lassan, de biztosan leadni ugyanazon a rouletten, melyen nyerte. Az előadás keretében ismét a szinpadra lépett Harmath Hedvig, akit boldog házasság csábitott a polgári életbe, de kedvessége és tehetsége tudatában még nem akar a művészettől elszakadni.

— **Irving.** Büszke volt Irvingre az egész angol nemzet, mely valósággal hozzászokott már ahhoz, hogy mindig legyen egy hatalmas színésze, aki méltó módon ábrázolja Shakespeare hőseit. Eddig sohasem szűkölködtek az angolok Shakespeare-színészen s most is három-négyen versenyeznek már az elsőségért. Sir Henry Irving életében szó sem lehetett arról, hogy közülök valamelyik a szinpad királyává lehessen. Az angol konzervatív természetű; megszokta, hogy Irving legyen az első s ebből a meggyőződéséből bármilyen nagy művész előbukkanásakor sem engedett volna. Nem engedte soha a piedesztálról letaszítani megszeretett művészt, még akkor sem, ha talentumának gyöngülését vette észre az aggság idején. Így viselkedett legutóbbi nagy színészei között Garrickkel és Macreadyvel szemben is. Henry Irving sem lehetett volna második soha; az ő gyöngülését is csak idegen kritikusok hangoztatták az utóbbi évtizedben; angol embernek mindig a régi maradt ez a nagy művész. Pedig valóban sokat hanyatlott az utóbbi évtizedben s egy-egy régi szerepéhez nem volt meg már többé sem a hangjának ereje, sem mozgásának elevensége. A test cserben hagyta szellemét, mely mindvégig tele volt energiával. Egyedül a halál volt rá képes, hogy leszorítsa a szinpadról, de még a halál is könyörületes volt hozzá: megvárta az előadás végét s azután toppant elébe. Hogy teljes nagyságának emlékezetét semmi se zavarhassa meg, már tiz-tizenöt esztendővel ezelőtt ott kellett volna hagynia a szinpadot. Sem ereje nem volt ehhez, sem vagyona. A művészet öreg napjaiban is kenyérkeresete maradt. A leggazdagabb nemzet első művésze volt, de az ő sorsából sem hiányozhatott a színész-élet tragikomikus jellege: pénzben mindig szűkölködött s tele bugyelláris helyett egy csomó ócska szerepet hagyott örököseinek, mint a szegény vándor-komédiások. Ezzel alkalmasint sohasem törődött, hiszen örököséivé tette ő mindazokat, akik művészetében gyönyörködhettek: művészetének hatását és emlékezetét tes-

tálta hiveire. Nyolcz-kilencz évvel ezelőtt láttam Shylockját, mely aggságában utolsó, igazán nagy alakítása volt. A művész legyőzte ebben az alakításában az aggságot s mintegy ujjaélesztette magában régi erejét. Alakításának eredetiségében rejlett ez az erő. Shylock alakja egyik legrégebb problémája az angol szinpadnak. Első alakítója, a Shakespeare-korabeli Burbage valószínű gonosztevőt csinált belőle s így maradt meg a tradícióban a tizennyolczadik századig, amikor egyszerre komikus alakká változott Landsdown átdolgozása révén. Egy hatalmas színész a tizennyolczadik század közepén egyszerre megváltoztatta a hibás felfogást. Machlin volt az első angol színész, aki felfedezte Shylock alakjában a nagyszerű tragikai vonásokat s; habár színésztársai minden módon le akarták beszélni vállalkozásáról: a maga felfogása szerint játszotta el a szerepet s hatalmas sikert aratott vele. A közönség nyomban megéreztte, hogy ez az igazi Shylock. Garrick is követte Machlin felfogását, de teljesen csak Irving alakításából tüntek elő ennek az alaknak megrendítő s mélységes szájalmat keltő jellemvonásai. Az ő Shylockja mártír volt s amikor összetörve elhagyta a tárgyalótermet, a szájalom tragikai hatása áradt szét a szivekben.

Londesz

IRODALOM.

Az új század. Havonkint megjelenő ujságnak a czime, még pedig szocialistának és kolozsvárinak. Ez is idők jele; mialatt a reakció minden formában szervezkedik, és, keveselven a budapesti bugrisságot, a vidék paraszti maradiságát mozgósítja: a legősibb magyar helyeken bontogatják szárnyukat a gonosz ujitások, s ime, Kolozsvárott szocialista ujság lép bele a létért való küzdelembe. Foga, körme, friss fiatalága van hozzá, a többi, ami kell, majd hozzá szerződik. Kolozsvári szerkesztője Storfer Adolf, budapesti főmunkatársa Mahler Lénárt, s első száma élénk és sokféle tartalommal most jelent meg. Az új lap olcsó is; egyes szám ára 50 fill.

KÖZGAZDASÁG.

A »Foncéire, Pesti biztosító intézet« életbiztosítási osztályánál folyó év szeptember utóljáig a 3541 ajánlat 13,190.294 korona biztosítási tőkére és 4221 korona járadékra nyújtott be, 3158 kötvény 11,514.516 korona tőkére és 4221 korona járadékról állított ki. A díjbevétel 2,740.098 koronára rug. Haláleset 194 jelentett 695.553 korona összegről. Egyszermind utalunk ama különös kedvezményekre, melyeket ezen hazai intézet (Alapítva 1864-ben 3 millió korona részvénytőkével, nyereség- és díjtartalékaival és évi bevételei körülbelül 31 millió korona) az életbiztosításnál nyújt: 1. Hadbiztosítást díjpótlék nélkül 20.000 korona határáig a biztosított tőke feléről a közös hadsereg és honvédség 30.000 korona erejéig a népfelkelők védkötelezettjeire nézve. (Hivatászerű katonáknak mérsékelt díjpótlék mellett.) 2. A feltételek értelmében a biztosítás érvényének megtámadhatatlansága még az esetben is, ha a biztosított párba vagy öngyilkosság folytán halt volna el, vagy ha utólag kitűnnék, hogy a biztosított a biztosítás alapjául szolgáló ajánlatban lényeges körülményre nézve tévedett. 3. 1, 3 vagy 5 évi nyereségfelosztással egybekötött biztosításokat eszközöl. 4. A biztosításnak 3 évi fennállása után a biztosításra jutányos feltételek mellett a) kölesönt ad, vagy azt b) visszavásárolja, vagy c) minden további díjfizetés nélkül kiházasítási biztosításoknál tőkésítést eszközöl anélkül, hogy a félnek utóbbiért folyamodnia kellene.

Az »Anker« élet- és járadék-biztosító-társaság (Magyarorsz. vezérképviselőség, Budapest, VI., Deák-tér, Anker-udvar.) 1905 szeptember havában benyújtott a társaságnál 659 ajánlat 3,548.461 korona biztosított összegre és kiállított 580 kötvény 3,412.908 korona összegre. Díjak fejében bevett a társaság 1,226.263 koronát és elhalálozás folytán kifizetett 202.113 koronát. A január—szeptember havi időszak alatt benyújtott 6677 ajánlat 39,513.951 koronára és kiállított 6060 kötvény 35,313.997 koronára. Ugyanezen időszakban díjakért 13,378.852 koronát vételezett be a társaság halálesetek folytán pedig 2,536.319 koronát fizetett ki. A társaság vagyon 1904 december 31-én 164 millió korona biztosítási állomány 524 millió korona halálozások és esedékessé vált elérési biztosítások folytán a társaság fennállása óta 276 millió korona fizetett ki.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Budapest, 1905. — Nyomatott az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társ. betűivel.

A magyar-amerikai vonal hajói. A »Kárpátia« gyorsgőzös, mely egyike a legnagyobb és leggyorsabb hajóknak, október 26-án indul Fiuméből New-Yorkba. A 13,500 tonna tartalmu gyorsgőzősön 2100 III. osztályú és 400 I. és II. osztályú utasnak van kényelmes helye. A Kárpátia indulását a Cunard-társaság másik nagy gyorsgőzőse a »Slavonia« követi, amelyik november 9-én hagyja el a magyar kikötőt. A Fiuméből induló gyorsgőzősőkön a hajóstársaság különös gondot fordít az utasok élelmészére. A hajójegy árában a hajón való teljes ellátáson kívül a III. osztályú utasok részére két napi ellátás Fiumében is befoglaltatik. Díjtalan felvilágosítást ad és előjegyzéseket elfogad a Központi Menetjegyiroda (Budapest, IV. ker. Vigadó-tér 1.)

Külföldi kereskedők nagyrészt Magyarországot tekintik értéktelen készítményeik fogyasztási piacának, ezért árasztják el az országot körlevelekkel, nyomtatványokkal, hirdetésekkel, melyekben különféle állítások révén és hangzatos szavakkal akarnak vevőközönséget toborzani. Akinek csusz vagy közhelye van, az ügyet se vessen ilyesmire, hanem használja a Zoltán-féle kenőcsöt, melyről az orvosvilág legelőkelőbbjei a magasztalás hangján nyilatkoznak s a betegek nagy eredményrel használják bajuk tökéletes gyógyítására. Üvege 2 korona. Zoltán gyógytárában, Budapest, V., Szabadság-tér.

Szólóbirtokosok és szőlőtelepítők figyelmébe. A »Küküllőmenti első szőlőültetvénytelep« Medgyesen, melynek tulajdonosa Caspari Frigyes, az elmúlt száraz nyáron ritka szakértelemmel párosult mintakezeléssel és a nagy költséggel berendezett vízvezeték segítségével, — oltványait oly kiváló és kifogástalan minőségre emelte és oly szépen fejlődött anyagot képes szállítani, aminőt az ország egy szőlőtelepe sem. Oltványtelep-tulajdonosoknak, vinczellér-egyleteknek, szőlőbirtokosoknak és minden a szőlőtelepítés iránt érdeklődőnek ajánljuk ezen mintatelep személyes meglátogatását, hogy személyesen meggyőződjenek a szőlőtelep nagyszerű állapotáról és hogy megismerjék a megőntözés nagy értékét. (S.)

Legjobb a világon a *Natalia-arczenőcs* és *Natalia-arcvíz*, hatásuk bámulatos. Készítője Joanovics T. Simon gyógyszerész Torontál-Vásárhely. Kapható: Török József gyógyszerészében Király-u. 12. és Ándrássy-ut 26. Budapesten.

»Bob hashajtó« a legkellemebb. (10 fillér.)

SZEPLŐ

fényes arcbőr, pattanás
4 nap alatt eltávolítható.

OKOS NŐK | **ÁPOLJÁK A BŐRT.**

nagyon jól tudják, hogy csak olyan szépitőszereket használhatnak, melyek egyuttal

ILYEN CSODA-SZÉPÍTŐSZER A KEDVELT
Diana-crém, Diana-szappan és Diana-hőlgypor (szarvas-bőrrel).

Ez a szépség titka. — Csakis a legelőkelőbb hölgyek ismerik és használják.

A »Diana«-crémet, »Diana«-szappant és »Diana«-hőlgyport használják a Népszínház, Nemzeti színház, Király színház és a Magyar királyi Operaszínház művésznői és énekesnői közül legtöbben.

Egy dohoz Diana-hőlgypor szarvasbőrrel (fehér és rózsaszínű) 75 kr.

Egy üveg-tégely Diana-crém (nappali használatra) ..... —75 kr.
Egy üveg-tégely zsiros Diana-crém (éjjeli használatra) ..... —75 »
Egy valódi nagy darab Diana-szappan ..... —75 »
Egy nagy üveg Diana-hajszesz ..... 2.— »
Egy üveg-tégely Diana-pirosító ..... 2.50 »
Egy originalis amerikai üveg Diana-parfum 2.50 »

Leírás vagy használati utasítás mellékelve van. Levelezőlap után megrendelhető.

ERÉNYI BÉLA „DIANA-GYÓGYSZERTÁRA“
BUDAPEST, VII. ker., KÁROLY-KÖRUT 5. sz.

Postai megrendelések naponta eszközöltenek utánvét mellett.